КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ВЕРЕСЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ВЕРЕСНЯ 1929	Ч. 9	РІК ВИДАННЯ II.

Народне господарство.

Зовнішний обмін і сільське господарство СССР.

З часу світової війни зовнішня торговля б. Росії занепадає; по цінах 1913 року в 1913 р. експорт дав 1520 тис. руб., в 1915 р. — 274, врештою, в 1917 р. — кінець війни й перший рік революції — 137 (9% від 1913 р.). З приходом до влади большовики оповістили декретом з дня 22. IV. 1918. повну монополізацію і націоналізацію всеї зовнішньої торгівлі, а інтервенції і бльокади на два роки перервали цілком зовнішний леґальний обмін. Між численними наслідками цього явища зауважимо лише, що зосібна припинення закордонного збуту потягло за собою нечуваний спад внутрішних цін і через те зниження продукції у вивозових галузях „всього" господарства та перехід від товарности до натуральности й екстенвивности сільського господарства. Під кінець другого періоду большевицького режиму в 1920 році, потреба в довозі закордонних товарів і в збуті своїх надзвичайно загострилася; з другого боку відсутність СССР. на закордонних ринках негативно відбивалася й на цілім світовім господарстві. Ось чому після деякої гри в політичу невинність, під тисненням власних народньо-господарських інтересів, закордонні держави починають виявляти охоту до включення большовицького СССР в міжнародний оборот, де семилітня відсутність країн б. Росії відчувалася не стільки в ролі продуцента, навіть доставця сирівців, скільки, гол. чин. в ролі споживача продуктів европейської індустрії. В наслідок того дня 10. I. 1920. постановою Верховної Ради Антанти була знята бльокада СССР і з дозволу тоїж Ради в 1920 році підписують з СССР мирові договори (разом з торговельними), насамперед Естонія, Литва, Латвія, Фінляндія і Польща.

Перша з великих держав, що підписала на другий день оповіщення Неп'а,* 16 березня 1921 року, торговельний договір з большовиками, —

*) Неп оповіщено 15 III; на звязок між запровадженям його і підписанням торгов. договору з Анґлією було нами вказано в статті »Причини і розв. схід-евр. революції«.

Анґлія стремить до негайного використання можливостей радянського ринку для збуту своїх виробів, чи для розчищення їм доступу инших ринків шляхом направлення конкуренційних товарів на радянський ринок. Німеччина підписала торговельний договір з совітською владою 6 травня того ж 1921 року. Обтяжена контрибуцією, вона переслідувала ту ж політику, що й Анґлія, бажаючи повернути собі те становище імпортера і посередника, яке вона займала відносно б. Росії до світової війни. В 1926—1927 рр. вона цього таки досягла. Инші держави, які відмовлялися входити в офіційні зносини з рад. владою, не перешкаджали, одначе, своїм громадянам приватно провадити торговельні зносини з СССР. І так поволі в міжнародних колах повстали пляни економічного опанування СССР, як кольонії. Господарська кріза в Західній Европі мала полагодитися за рахунок злиденного СССР, — розуміється при рівночаснім недопущенні розвитку його продукційних сил в обсягу індустрії.

Поза тим чисто економічно-експортні можливости в часі виходу (1922—24 рр.) СССР на зовнішний ринок були не дуже сприяючі. Відсутність б. Росії, а потім СССР на міжнароднім ринкові протягом світової війни й революції компенсувалася усильним виробництвом і збутом других країн. Місце на світовому ринкові б. Росії й України не пустувало. Оскільки можливо його захопили конкуренти. В збуті сільсько-господарських продуктів, передовсім зернових, б. Росія займала до війни перше місце на світовім ринкові. А що сталося вже в 1919—20 р., показує слідуюча табеля пересічного річного чистого вивозу (вивозова надвишка) в міліонах квінталів*:

Країни	Пшениця		Инші зернові продукти		Всі зернові продукти	
	1909—13	1919—20	1909—13	1919—20	1909—13	1919-20
Росія	42,8	3,2	60,4	2,5	103,2	5,7
Румунія	14,4	0,2	15,6	8,4	30,0	8,6
Канада	24,5	46,5	0,1	4,2	24,4	50,7
С. Д. Америки	26,5	71,6	12,3	40,6	38,8	112,2
Арґентина	25,9	35,8	35,1	34,3	61,0	70,2
Австралія	13,5	25,3	0,5	0,2	13,0	25,5
Індія	13,8	0,2	38,7	18,6	52,5	18,8

Порівнаймо з цим розвій за тойже час хлібних цін за пшеницю Winter Nr. 2. по даних збіжевої біржі в Чікаґо:
1914 р. — 100, 1917 р. — 226, 1920 р. — 266, 1921 р. — 142, 1922 р. 121

Виняткові риночні умови підчас світової війни і безпосередньо повоєнного трьохліття підняли хлібні ціни на світовому ринкові в 1917 р. в 2,26 раз, а в 1920 р. навіть у 2,66 раз вище від цін 1914 року. Зростання цін спонукало до розширення посівних площ в конкуруючих на збіжевому ринкові країнах: найбільше в Сполучених Державах — з 38,8 до 112,2 міл. квінт., потім в Канаді — з 24,4 на 50,7 і Австралії – з 13,0 на 25,5 ітд. Вибуття із збіжевого світового ринку Східньої Европи полишило на хвилю порожнечу, яку з дивовижною прудкістю заповнили три згадані держави. В 1924 році Канада стає першим в світі збіжевим екс-

*) Giorgio Mortara. Prospettive economiche, видання Миланського університету, 1924.

портером, досягаючи 40% світового вивозу і, що важніше, вона зуміла виплекати у себе такий рід твердої пшениці „маркіз“[1]), яким досі пишався тільки Схід Европи. Це побільшило її конкуренційну здібність. По закінченні світової війни східньо-европейське збіжжя й взагалі збут мусівби не лише витримувати конкуренцію инших експортуючих країн, але й наново відвойовувати позиції, втрачені в часі світової війни й перші роки большовицького режиму, а при тім ще в умовах виразно виявленої в 1920—24 роках світової аґрарної кризи.

Найбільший спад збіжжевих цін припав на 1922—1924 р., — саме на той час, коли вивіз хлібів з СССР признано було „ударним“ завданням, особливо за доброго врожаю в р. 1922.

Причини вибухшої кризи 1920—24 рр. полягали одначе не в сільськім господарстві, зосібна не в подачі і попиті його продуктів.

Починаючи від року 1913, світова продукція головніших зернових хлібів загально зменшується.

Пшениця, жито, ячмінь, овес і лен в 1920—24 рр. зменшуються в світовій продукції (подачі), грубо беручи, на одну пяту.

А попит? На зернові продукти він належить, головним чином, Західній та Центральній Европі.

Тим часом після війни, в 1920—22 рр., коли реґулювання спожиття було знесене і настав час вільного споживання, останнє, в пересічі на душу в рік в Західній й Центральній Европі, рівняючи довоєнного часу, зменшилося: для пшениці на 20 кільоґрамів, для инших зернових продуктів на 72, а на всі зернові продукти разом на 92 кґ., тоб то трохи більше, як на $^1/_5$[2]).

Тож подача і попит на сільсько-господарські продукти зменшилися одночасно і майже однаково. Тож не можливо, щоби в них лежала причина кризи. Причину загальної кризи шукають і знаходять одні в підйомі купної сили гроша (Кассель), инші — в загальнім збіднінні Европи в наслідок війни (Зерінґ). Так чи инакше, але в роках виходу на закордонний ринок СССР, як сказано, панувала світова кріза збіжжевих і мясних цін і, як наслідок того, масове банкроцтво фармерів насамперед в Спол. Держ. Америки, потім Канади. Прорвавшися в Сполучених Державах, аґрарна кріза передалася й на инші продукуючі збіжжя й мясо країни і захопила Европу.

Виходячи на зовнішний ринок, СССР, в порівнанні з довжезним експортом б. Росії, міг вивозити більше, ніж скромні кількости. Фахові доставці на ринок сільсько-господарських продуктів — великоселянські й поміщицькі господарства перестали існувати. Запанував тип споживчих господарств, а в продукції відбулася заміна інтенсивних культур культурами екстенсивними й притім на певний переходовий час з деяким падінням продукційности. Продукція, — а значить й подача — риночність різко скоротилися. Ціле народнє господарство СССР, втративши передвоєнну

[1]) Доцент В. М. Доманицький мені розповів, що в данім разі маємо до діла з перенесенням на канадійський ґрунт українського ґатунку пшениці, поміш з індійським. Ця поміс і стала т. зв. „маркіз“. До Сполучених Держав вивезено також українську пшеницю т. зв. „кубанку“. В деяких степах тої держави, а почасти й в Канаді (Альберта, Саскачеван) вона цілком запанувала, даючи т. зв. „макаронову пшеницю“ експортовану до Італії. Так само й озима пшениця засушливої смуги Америки „кримка“, походить з України.

[2]) Теж по даних Giorgio Mortara, там же.

риночність, стало більш екстенсивним. З предметами екстенсивної господарки в данім разі й прийшлося виступати на світовому ринкові. Тим часом в експорті є вигідніше зменшувати кількість сирівців взагалі й зернових зокрема, а збільшувати долю півфабрикатів. Економічно нераціональним є, як то було перед війною, вивозити напр. зерно до Німеччини, одержуючи звідти його назад, перероблении на муку: або вивозити українську пшеницю до Італії, де вона йшла в перерібку на макарони, які збувалися до Анґлії, Франції та й до України. Доцільнішим є також перевід зерна в продукти експортового тваринноводства: відгодовання свиней, рогатої худоби то що. Продуктом перерібки вигідніше й легче здобути собі вихід на зовнішний ринок, а не сирівцями, з якими туди прийшлося в той час звертатися.

В роках 1920—22 експорт був незначний. Наступна же друга доба в зовнішній торговлі, — роки 1923—25, — почалася гарним врожаєм 1922-го року. Між предметами експорту збіжжя набуває більшого значіння. Селянина ошукують в збуті його продуктів через надмірно низькі ціни, задержувані політикою лімітів. Одержуваний в заміну за збіжжа імпорт йде на відродження радянської індустрії. Третя нинішня доба почалася 1925-26 року. За неї характерною буде така структура всього експорту та імпорту СССР по прикладу 1926—27 року: у вивозі за кордон сільсько-господарські продукти складають 61%, а з лісовим матеріялом та цукром навіть 75,5% всього експорту, а довіз дає сільському господарству тільки 4,4% всього імпорту. Зовнішня торгівля ведена за рахунок сільського господарства (75,5%), обернена була майже цілком (коло 92,5%) на індустріялізацію.

* * *

Як уже вище сказано, зовнішний обмін в 1918—20 рр. майже цілковито припиняється; в 1920 році він став підноситися, але у 1927-28 рр. — враховуючи й теріторіяльні зміни, — не досяг при теперішних цінах ще й половини довоєнного рівня; в довоєнних цінах оборот 1926 року складав приблизно тільки 41,1% довоєнного обороту. Участь Рад. Союзу у світовім торговельнім обороті (60-ти країн) у %% виказує:

	1913.	1926.
Імпорт	2,94%	1,2%
Експорт	3,48 „	1,35%
Оборот	3,2 „	1,27%

Тоб то повоєнна торгівля не становить ще й половини довоєнної*). Відповідь на це питання криється лише почасти в умовах світової господарської конюктури, а головно в становищі цілого народнього господарства СССР з характерною для нього націоналізацією індустріяльного виробництва, транспорта, внутрішньої й зовнішньої торговлі.

В часі воєнного комунізму, як це нами вже було показано раніш, індустрію зруйновано майже до щенту. Індустріяльний пролєтаріят, аванґард комунізму зістав самотній і, по „офіційному признанню“, абсолютно не в силі відродити своєї промисловости, зробити Росію промисловою

*) „Внешная торговля СССР. за X лет“, стор. 99—100.

країною[1]). Не було жадного сумніву, що радянська індустрія, коли б її поставити в умови вільної конкуренції з закордонною, була б зразу забита; і не шкодували б за нею большовики, якби потім не прийшла неминуча депролєтарізація і не випав би ґрунт з під ніг правлячої партії. Так, спасати пролєтарів і національну промисловість значило насамперед спасати себе; і зрозуміло, коли для того беруться до надзвичайних заходів, абсолютно не рахуючися з інтересами „союзника пролєтаріяту" — селянства, і без жалю жертвуючи ними.

Митної охорони для самозахисту не вистарчало. Тому заведено ще монополію зовнішнього торгу. Капіталістичний світ знає системи приватних монополій взагалі й торгівлі зокрема, використуваної в інтересах зиску за рахунок споживачів. За державного капіталізму СССР. монополія зовнішньої торгівлі виступає яко неодмінна частина всього радянського ладу. Вона ґарантує переливання зисків з кишені селянина до скарбу. А завдяки тому уможливлює будову цілої господарської системи згідно в большевицько-марксівським ідеалом. Ось чому б. комісар торгівлі Красін ставив питання монополії як „питання існування радянського союзу". Монополія зовнішньої торгівлі — один з трьох китів, з яким другий ідеольоґ большовизму Троцький, звязує надії на розвій соціялізму. Політична влада партії, націоналізація засобів виробництва та монополія зовнішньої торгівлі — ось після Троцького, (протокол XII-го зїзду компартії, квітень 1923 р.) основи тієї будови. При відсутности одного з цих елєментів ціла будова падає. Державна монополія торгівлі Союзу уявляє з себе не тільки „виключне право держави на реґулювання, але й на здійснення зовнішньої торгівлі". Реґулювання вимагає вироблення кожнорічного пляну експорту та імпорту, повного і, оскільки можливо, точного обрахунку всіх поодиноких галузів народнього господарства; вимагає єдиного залізного, централізованого всесоюзного здійснювання того пляну. Ось чому після конституції СССР (арт 1. § ж) керування зовнішною торгівлею віднесено до компетенції цілого Союзу, а безпосереднє керівництво покладено на всесоюзний Народний Комісаріят Зовн. й Внутр. Торгівлі. За кордоном його орґанами є „торгпредства", а при Радах Народніх Комісарів союзних республік — уповажнені підлягаючі безпосередньо Наркомторгу СССР і одночасно входячи до складу РНК союзних республик. Таким чином Москва, розпоряджаючи всім торговельним оборотом, наприклад України, до того ще має в її уряді свого емісара. Така радянська „незалежність" України[2]). Державна монополія СССР доповнюється системою дозволів і заборони в експорті та імпорті, встановленою у відношенні до кожної поодинокої операції зовнішнього товарообміну.

Монополія, якої втіленням став „Внєшторґ", нагадуючи собою заборончу систему зовнішньої торгівлі давної Московської Руси, безконкуренційним скуповуванням хліба за падаючий (1924) р.) рад. карбованець при одночаснім натискові податкової шруби, гнали до низу ціни продуктів сільського господарства до рівня нечуваного після знесення кріпацтва, а то до року 1861-го. А всілякі обмеження експортних континґентів забороняли виробам сільського господарства виходити на зовнішний ринок в часі вигідної для них конюктури, щоб вони не піднесли цін і не пошко-

---

[1]) Там же, стор. 7.

[2]) Нагадуємо, що радянська конституція України з 14. III. 1919 р. оповіщає її pro forma „цілком" незалежною від Московщини державою.

дили постачанню промисловости дешевими сирівцями. Навпаки, роблено обовязковим той вихід, надаючи експортному контінґентові необмежений характер. Це підвищувало сільсько-господарські ціни внутрі країни. Щож до імпортиих континґентів, то вони все мають безумовно обмежуючий характер: можна довезти тільки те, на що здобуто дозвіл. Ліценції, тоб то одержання документів на переведення одної конкретної операції, не обіймають тільки більшої частини імпорту з країн блищого Орієнту, довозу концесійним підприємством закордонних капіталістів, почтових посилок та багажу.

Плянова монопольно-ліценційна система континґування імпорту була безприкладно могутньою зброєю захисту націоналізованої „оранжейної", пролетарської індустрії від чужоземної товарової конкуренції. Здавалося б, що поверх того мита як реґулятор імпорту були б зайві. Одначе, як помічний середник, покликано до життя ще й митні тарифи, цей негнучкий з огляду на конюктуру фактор. Теперішні довозові тарифи для індустріяльних виробів з дня 11. II. 1927 року мають високоохоронний характер. Вони мають вирівнювати сильну ріжницю між цінами закордонних і внутрішних індустріяльних виробів, щоб т. чин. зробити власні товари конкуренційноздібними. Задля того митні обтяження імпортних індустріяльних виробів доведено пересічно до 30,5%, їх вартости. На деякі товари тарифні ставки богато вищі, напр. галантерейні — 35,5%, на засоби споживання — 42,9%, хемікалії 42,1%, паперові вироби — 73%. Відносно ж товарів, що в Союзі зовсім не виробляються, митні тарифи переслідують фіскальний інтерес: щоб з тарифного прибутку покривати хронічну нерентабельність експорту. По словам шефа головного митного уряду Винокурова існуюча зовнішня державна монополія уявляє з себе найвищу форму соціялістичного протекціонізму, яка одначе не досягає цілі — вирівнання цін; для того треба би було тарифні ставки многократно підіймати.

Вся гострота цієї монопольно-ліценційно митної системи торгівлі обернена супроти капіталістичних країн Заходу коштом селянства, обороняючи удержавлену індустрію від загибелі. Півфевдально-кріпацькі країни Сходу уважаються терплячими від натиску світового капіталізму та імперіялізму і, як друзі по становищу, протеґуються Союзом. Товарообмін зі Сходом за незначним винятком що до імпорту увільнений від монопольно-ліценційної системи. Митні ж тарифи що до Сходу збудовані так, щоби всіми силами улегчуючи збут його продуктів до Союзу, сприяти його аґрарно-господарському розвитку. Більшість сільсько-господарських продуктів Афґаністану, Персії та Туреччини — вовна, бавовна, риж, сухі овочі, худоба, шкіри то що, — по конвенційних тарифах імпортуються до Союзу безмитно чи за виключно низькими митами, вільно конкуруючи з продуктами власного сільського господарства. Так, в той сам час, коли „своя" індустрія обороняється, ненаціоналізоване „чуже" для большевиків селянське господарство СССР бозтурботно ставиться під удари февдально-кріпацьких конкурентів Сходу.

Експорт, означуючий розміри імпорту, спочатку був для радянської влади поплатним; 1924—25 р. став переломовим. Експорт 1925—26 р. вже що до основних товарів нерентабельний, для деяких просто втратний. Певно, що причин тому є богато. Дещо причинилася до того депресія світового ринку, дещо ще несприяючі для радянського експорту відношення його цін до світових цін, як то було наприклад в 1924—25 і 1925—26 рр. Одначе те співвідношення всетаки було ще таке, що при капіталістичній

організації торгівлі експорт ще поплачувався б. Про це говорить порівнання внутрішних і зовнішних цін за основні сільсько-господарські продукти*).

Довоєнні менші як теперішні ріжниці в цінах, покривали не лише видатки по перевозу, але й давали зиск експортерам. Ріжниці ж що повставали в рр. 1924—25 і 1925—26, навіть принявши на увагу обезцінення радянс. гроша, все ж таки були у двоє вищі від довоєнних. Чим більше розходження між реалізаційними й заготовочними цінами, тим ліпше. Таке розходження підчас довоєнних відносин ставили зисковність експорту поза всякими сумнівами, а у большовиків збут вже зайшов у сліпу вуличку нерентабельности. В чому причина?

Причини треба шукати в надмірних, просто вражаючих перевозових видатках.

Як показують офіційні радянські дані**), перевозові видатки в експорті при монополі збуту збіжжа приблизно вдвоє, на яйцях — втроє, на масло — в сім разів перевищують їх довоєнні розміри. Вони складаються: з видатків на місці заготівлі, за перевіз до порту, портові, морський фрахт і реалізація на місці збуту. Коли транспортна, залізнична і морська частина їх не залежить безпосереднво від організації, а від загальних радянських господарських умов, то инші того роду видатки повстають з властивого системі державної монополії, надмірно розбухшого організаційного апарату тих заготівель і взагалі способу провадження цілої справи. Звідки формалізм і відсутність необхідної гнучкости, бюрократичне відношення державних функціонарів до не своєї справи й до витрат державних засобів. Організаційний апарат не тільки забирає всю ріжницю між заготовчими цінами й цінами ринку збуту (Льондон), але иноді роблять експорт навіть втратним; ведуть його тільки задля активізації торговельного білянсу.

Нерентабельність експорту збіжжа в умовах радянської його організації винагороджувано тим, що за одержану валюту закуповували закордонні товари, які потім збували селянинові з таким зиском, котрий покривав страти понесені на вивозі. Система збуту зі стратою і покриття її коштом своїх громадян — це система кольоніяльної торгівлі і визиску села. Політика ця кінець-кінцем означає розтрачування товарових і валютових фондів так незначних у радянської влади.

Знижувати перевозові оплати, чого вимагають інтереси самої справи, є дуже тяжко, бо з тих прибутків держави живиться богато радянських паразитів. Щоб все таки погодити якось внутрішні ціни за сіл.-гос. продукти з цінами зовнішнього ринку, йдуть по лінії найменшого спротиву: встановлюють тверді ціни для селян (політика лімітів), натискають на заготовчі ціни з метою їх зниження прямо, або посередньо — через вимогу негайного заплачення податків, яка примушує селянство збувати свої продукти за безцін, та „самотеком" — через продаж — скуп збіжжя за падаючий гріш. Коли з початком 1924 року селянство зовсім відмовилося збувати збіжжя за обезцінені радянські гроші, тоді мусіли у валютовім відношенні зрівняти його з містом. Кількалітний важкий тягар емісійного податку, отже селянство тільки власним спротивом зняло зі своїх плеч. Прийшла тверда валюта. Потім вона знова стала хитатися, а збіжжя ви-

*) „Сельськое хозяйство на путях восстановления", Москва 1925, стор. 251; „Внешняя Торговля", часопис, Nr. 10, 1926; „Економіческая Жізнь", Nr. 50, 1926.

**) Внешняя торговля СССР „за 10 лет". стор. 207, 209.

являти тенденцію до зросту в ціні. В році 1924-м відношення внутрішніх цін на жито до світових доходило до 57% льондонських цін, на пшеницю — 73%; в році 1925-м — 98,6 % і 82%. Зріст внутрішніх цін утруднював збут збіжжя; через це на них натискають з гори. В році 1924-м всі державні монопольно-закупові організації порозуміваються (капіталістичний корнер!) щоб збити ціни до бажаного мініма, встановленого державною монополією. І не зважаючи на поганий врожай 1924 року, вони цього досягли. В році 1924—25, реаґуючи на тенденцію росту цін на сіл.-госп. продукти, запроваджено політику лімітів, що мала за ціль застановити підвищення цін на сіл.-госп. товари. В першій половині кампанії 1925—26 року неретабельність експорту дала себе особливо сильно відчути і тому ціла річна кампанія поведена була в напрямі натиску на заготовчі ціни цілого ряду товарів з метою їх зниження.

В низці випадків ціни бували знижені до рівня, що нищив інтерес господаря до продукції, чи збуту. Наприклад, в році 1926-м зазначилося виразне скорочування сівби технічних культур, а також продукції тварин. Кількість винесених на ринок продуктів скорочується. Появляються знамениті „просчети“ перечислення в плянуванні, як то було, наприклад, в осени 1925 року. Вони зазначають „невистарчаючий обрахунок сили господарського спротиву селянських мас, які не дивлячися на вповні задовольняючий врожай й наявність збіжжевих лишків, не побажали розлучатися з ними за скупости і дорожнечі промислових виробів та сильно обмежили продажу збіжжя супроти розрахунку влади“[1]). Реаґуючи на згадану вище політику цін, селянство зменшує збут своїх продуктів. Само мусить прясти й ткати, бо — як пише один селянин всеросійському старості Калінінові — „твоя партія норовіт нас надуть — лен взять „втрідешева“, а ткань нам продать вчетыредорога“[2]). „Не доїмо, а вивеземо“, — ось що характеризувало дореволюційний сіл.-госп. експорт; нині ж селянство само стало більше споживати хліба, масла, яєць. Те, що у нього сяк чи так видобувають, експортується за кордон, а через те недоїдає тепер місто. Кінець-кінцем, простування по лінії „найменшого спротиву“ тягне за собою далекосяглі тяжкі для експорту, а тим самим і для імпорту, наслідки.

Обмеження експорту обмежує й імпорт. На деякі імпортні предмети відчувається правдивий голод, а радянський виріб в умовах відсталої техніки і дорогого сирівцю — (дешевого радянські фабрики й заводи не є в змозі переробляти) — виходить дуже низької якости і надто дорогий. В кінці 1926 року у Києві одна звичайна голка коштувала, наприклад, 32 коп. ц. то, проти чеських празьких роздрібних цін приблизно 125 раз вище. „Я тебе питаю, — пише той же дядько Калінінові, — чи приступніші, дешевші попереднього стали потрібні селянству товари й знаряддя? Ні, в „чотири дорога“ вони нині, а часто їх зовсім не має“. А „попередній“, довоєнний рівень пересічного споживання промислових товарів, по виразу Троцького[3]), був рівнем „злиднів, відсталости та варварства...“.

21. III. 1929. *Проф. Ол. Мицюк.*

---

[1]) С. С. Кон. Рус. Екон. Сборник, кн. VIII, 1926. стор. 127. Прага.

[2]) Навожу по „Рулю“, 30. XII. 1928.

[3]) Таж »Внешняя торговля СССР за X лет“, стор. 285. До речі сам Троцький — в лютім, 1929 р. був арештований і висланий за кордон.

Польське кооперативне яйчарство.

Продукція яєць. Згідно перепису 30 вересня 1921 року на теріторії Польщі нараховувалося курей 19.150.077 штук. Про теперішній стан докладних даних немає, одначе знавці, головно на підставі кількости яєць поступаючих на продаж, обраховують кількість курей для 1928 року на 38.000.000 штук. Річна продукція яєць виносить коло 3 міліярдів штук, або коло 18—20 тисяч вагонів.

Райони продукції. Під зглядом кількости та якости продукованих яєць не всі райони Польщі є однаковими. Після польських джерел з усієї продукції яєць у Польщі

45% припадає на Східну Галичину і Волинь
30% » » Західню Галичину та Шлеськ
18% » » Центральні та Східні Воєвідства і
7% » » Великопольщу і Поморє.

Під зглядом якости яєць перше місце належить Великопольщі і Поморю, друге Східній Галичині, Волині та Люблинському воєвідству.

Експорт. Головними продуцентами яєць являються господарства середньо- і малоземельні, котрі і поставляють основну масу яєць на ринок як внутрішній так і зовнішній. Щорічно вивозиться з Польщі закордон — головно до Німеччини, Англії та Австрії — коло 6—6½ тисяч вагонів яєць.

Вивіз яєць за кордон за останні 5 років після офіційних даних представляється так:

р. 1924	вивезено	10.421	тонн
р. 1925	»	27.071	»
р. 1926	»	58.566	»
р. 1927	»	65.590	»
р. 1928	»	54.261	»

Торгівля яйцями. Експорт яєць за кордон як також і торгівля ними в краю находиться переважно в руках приватних більших і менших фірм, які крім того користають з услуг великої кількости дрібних торгівців. Тисячі скупщиків скуповують яйця по найдальших селах безпосередньо у продуцентів і на торжищах а набутий товар доставляють гуртівникам. Останні або сами займаються експортом, або відпродують яйця експортовим яйчарським фірмам. Крім того гуртівники і експортери скуповують яйця на торжищах за допомогою сітки власних агентів. Завдяки такій досить еластичній організації яйця ще в порівнюючи досить короткому часі від моменту знесення попадають на европейські ринки. Одначе на тамтих ринках яйця з Польщі розцінюються дуже і дуже низько. Пояснюється це з одного боку тим, що продукція не находиться на відповідній височині, а з другого, що і справа експорту не є урегульована, завдяки чому з Польщі приходить товар надзвичайно ріжнородний і неґварантований.

Кооперативне яйчарство. Піднесення продукції на вищу ступінь є тісно звязане з питанням організації збуту. Приватна торгівля як показала практика — майже не причинювалася до піднесення продукції яєць і годівлі курей. Тому то польські суспільні і господарські організації почали вже від довшого часу шукати инших більш відповідних форм для збуту яєць.

З стремління організувати збут яєць на підставах, які б з одного боку унезалежнювали продуцента від непомірно великої кількости посередників,

а з другого побуджували цього продуцента до праці над піднесенням годівлі курей — родиться кооперативне польське яйчарство.

Зародження польського кооперативного яйчарства відноситься до другого десятиліття XX. віку.

Не одночасно і не в однакових формах виникло воно у всіх трьох дільницях Польщі, а тому уважаємо за доцільне окремо спинитись над розвитком кооперативного яйчарства в кожній з цих дільниць.

Кооперативне яйчарство в був. дільниці австрийській. Ще в 1909 році тодішне Галицьке Господарське Т-во разом з Головним Зарядом Т-ва Кулек Рільничих зорганізувало »Галицьку спілку збуту яєць і дробу,« яка існує і тепер, як польська спілка яйчарська у Кракові під назвою »Ovum«. Це не є ще вправді кооперативна установа, бо опірається вона на засадах капіталістичних, але треба про неї згадати, як про перші починання польських с.-г. організацій на полі збуту продуктів птахівництва.

Початок кооперативного яйчарства в Галичині відноситься до р. 1917, коли по ініціативі Д-ра М. Ланга почали організовуватись самостійні яйчарські кооперативи, котрі за своїх членів приймали продуцентів яєць. Яйчарські кооперативи обєдналися у Союз яйчарських кооператив у Кракові — під фірмою »Jajo« — котрий і став їхньою торговою централею.

Кооперативи, обєднані в Союзі »Jajo« скуповують яйця як від своїх членів, так і від господарів нечленів кооперативи, при чому яйця купують на штуки і зараз же розраховуються з доставщиками. Частину яєць одержує Союз від деяких молочарських кооператив, діючих на теріторії Галичини.

Союз »Jajo« по відрахованню адміністративних коштів чистий прибуток роспреділює поміж своїми членами, узгляднюючи кількість і якість доставленого ними товару.

До року 1924 яйчарські кооперативи, мимо гострої конкуренції з боку приватних торговців, розвивались порівнюючи не зле. Рік 1924, коли широко практикувалася так зв. система ліценцій, був дуже тяжким для яйчарських кооператив. Конюнктури на ринках складались такі, що експорт замісць прибутків давав тільки страти. Союз »Jajo« опинився в тяжкому фінансовому положенні. Брак оборотового капіталу значно обмежив свободу ділання Союзу і позбавив його можливости використовувати сприятливі моменти ринку. Певна кількість кооператив, належачих до Союзу, припинила свою діяльність і до цього часу рушити з місця не може.

В році 1927 виекспортував Союз 70 вагонів яєць, замикаючи рік без прибутків, але і без страт.

Зіставлення Союзу »Jajo« за рік 1927 представляється так: число кооператив — 45, уділи членів — 39.300 зл. Фонди: резервовий і спеціяльний — 132.100 зл., майно: власне — 171.400 зл., чуже 50.200 зл; Разом 221.600, прибутки —, страти —.

В році 1922 повстала друга організація для провадження скупу яєць — Кооперативний Яйчарський Союз у Львові, котрий ділав на терені Галичини. — Союз цей зорганізував скуп яєць майже на тих самих основах, що і краківський »Jajo«.

Членами союзу можуть бути тільки яйчарські або хліборобські кооперативи, їхні союзи, а також рільничі організації, що мають своїм завданням працю над піднесенням на вищу ступінь сучасного стану годівлі домашньої птиці.

Діяльність Кооперативного яйчарського Союзу ілюструє його зіставлення за рік 1927 котре виглядає так: Число членів (кооперативів) — 14;

Уділи членів — 3600 зл; Фонди резервовий і спеціяльний — 2800 зл; Майно: власне — 6400 зл., чуже — 147400 зл; Разом — 153800 зл; прибутки —, страти — 31800 зл.

Кооперативне яйчарство в був. дільниці российській. В инших формах організаційних і на дещо инших підставах скупу яєць побудовано кооперативне яйчарство на теріторії центральних і східних воєвідств. Ціла акція тут уодностайнена і зцентралізована. Статути молочарських кооператив передбачають ведення тими кооперативами двох відділів: молочарського і яйчарського. Скупом яєць займаються тільки молочарські кооперативи, відкриваючи при собі так звані »zbiornice jaj«. Колиб якась инша с-г. кооператива хотіла теж провадити скуп яєць, вона мусить під зглядом постачання яєць стати філією найблищої молочарської кооперативи. В той спосіб забезпечується зцентралізування цілої яйчарської акції на терені згаданих воєвідств. Яйця зібрані молочарськими кооперативами — незалежно від того до якого ревізійного союзу кооператива належить — доставляються до Союзу Молочарських і Яйчарських Кооператив у Варшаві (Zw. Spółdz. Mlecz. i Jajczarskich) або до одного з його відділів[1]).

Молочарські кооперативи приймають яйця тільки від своїх членів[2]), причому яйця приймаються не на штуки, а на вагу. Виплата теж відбувається не на штуки, а на вагу. Підставовою одиницею для виплати є вартість 1-го дкгр. Платячи не за штуки, а за вагу, кооперативи з одного боку справедливіше винагороджують доставщиків яєць, а з другого боку побуджують їх до раціональнішої продукції яєць та приучують доставляти яйця свіжі, не висохші.

Скуп яєць провадиться на засадах комісових. Що 10 день Союз уділює окремим кооперативам авансу на закуп яєць, а раз на місяць розраховується з кооперативами, на основі кількости клгр. доставленого товару.

Кооперативи, приймаючи яйця, дають доставщикові відразу à conto приблизно 70% риночної ціни, а по одержанні розрахунку з Союзу негайно переводять розрахунок з доставщиками, доплачуючи припадаючу суму.

Прийняті яйця[3]) просвітлюються і нумеруються на грубшому кінці яйця. На яйці знаходимо завше два нумери. Нп. 45 X 12. Перший нумер, т. б. 45, є нумер »zbiornicy«, під яким числиться вона в Союзі, а другий, т. б. 12, є нумер доставщика яєць до цієї кооперативи. Пересвітлені в кооперативі яйця в скриньках з тектуровими перегородками — кожна скринька вміщує 600 штук яєць — відсилаються до Союзу Молочарських і Яйчарських Кооператив, або до одного з його відділів[4]). В маґазинах Союзу яйця пересвітлюються другий раз, сортуються і значаться охоронним знаком Союзу — раніше пчола, тепер курка — після чого поступають на продаж. Коли-б трапились зіпсовані яйця, Союз чи відділ його по першому нумеру (в нашому прикладі 45) определює, з якої кооперативи яйце прибуло і звертає кооперативі на це увагу, а кооператива по другому нумеру (у на-

[1]) Союз Кооператив Молочарських і Яйчарських у Варшаві має свої відділи: в Катовицях, Люблині, Лодзі, Познані, Торуні та Вільні.

[2]) Хто посідає в кооперативі паї на основі яких доставляє молоко, може без внесення додаткових паїв доставляти і яйця. Хто паїв не посідав і молока не доставляє, а хоче доставляти яйця, мусить викупити один пай. Пай цей може бути погашений на протязі довшого часу шляхом відчислювання з виплати за доставлені яйця.

[3]) Кооперативи брудних, зіпсованих, а також малих яєць, що важать менше, ніж 45 гр., не приймають.

[4]) Кожна кооператива, приступаючи до скупу яєць і одержуючи з Союзу чи відділу печатки до нумерування, одночасно одержує вказівки, куди має товар приставляти.

шому прикладі — 12) звертає увагу відповідному доставщикові і може його карати.

Маючи своїм завданням рівнож сприяти поліпшенню експорту і зібрані від продуцентів яйця продавати за кордоном, Союз на разі — як це можна зауважити — не гарячкує з експортом, а старається здобути собі відповідне тверде положення і марку на внутрішньому ринку. Яйця з знаком Союзу, продавані в його склепах в більших консумційних осередках, вже встигли виробити собі опінію, бо часто склепи не можутъ задовольнити запотребування консументів.

Початок кооперативного яйчарства в був. дільниці російській відноситься до 1913 року, коли було приступлено на терені нинішнього люблинського воєвідства до організування »zbiornic jaj« при молочарських кооперативах. Вибух світової війни перервав розпочату працю. Спроби її відновлення в формі самостійних яйчарських кооператив в році 1919 не вдалися, як тому, що тодішні господарські умови не сприяли провадженню скупу на основах комісових так і тому, що адміністративні кошти самостійних яйчарських кооператив оказались за високі.

В році 1927 приступлено до скупу яєць через молочарські кооперативи на основах започаткованих ще в р. 1913. Працю в напрямку зорганізування збуту провадили рільничі організації і ревізійні союзи в стислому порозумінні з Союзом Молочарських і Яйчарських Кооператив у Варшаві. Скупом яєць в 1927 році займались коло 50 молочарських кооператив, котрі доставили до Союзу та його відділів коло міліона штук яєць, пересічної ваги 52,6 гр.

Розвиток кооперативного яйчарства почасти був гальмований відсутністю добре налагодженого яйчарського відділу в централі. Протягом 1927 року Союз Молоч. і Яйчарських Кооператив переорганізував яйчарський відділ, запевнюючи кооперативам більш вигідні умови збуту, і в р. 1928 при допомозі рільничих організацій (Centralne Towarzystwo Rolnicze, Centralny Związek Kółek Rolniczych) і ревізійних Союзів (Związek Szółdzielni Rolniczych i Związek Spółdzielni Polskich) знову приступив до яйчарської акції, скеровуючи її спочатку переважво на теріторію люблинського воєвідства, а пізніше розширюючи і на території воєвідств лодзького, келецького, варшавського, люблинського і волинського. Скупом яєць займались понад 90 молочарських кооператив, з яких 50 зосереджувалось на теріторії люблинського воєвідства. Згідно даним, які указалися в друку, частина кооператив потрафила зібрати досить значні кількости яєць, за які виплачували ціни вищі від приватних торгівців.

Розміри збірки ілюструють наведені нище приклади молочарських кооператив, що вибилися під оглядом кількости зібраних яєць на головні місця.

(Гляди табл. на стор. 341.)

Коли рахувати по 3 зл. за 1 клгр., то кооператива у Собутці, провадячи скуп яєць, збільшила свої обороти майже на $34^1/_2$ тисяч злотих (11.496,00 клгр. $\times$ 3 зл. $=$ 34.488 зл.).

Кооперативне яйчарство на теріторії був. російської дільниці — як дається це за уважити — розвивається значно краще, ніж в дільниці австрийській, одначе і воно має певні свої хиби, до яких на нашу думку треба віднести 1) певні організаційні браки в централі — тепер, що правда, майже усунені; 2) висилання транспортів яєць з кооператив до централі, яко посилок поспішних, що значно збільшує кошти адміністративні, обнижуючи

Кооператива	Воєвідство	Доставлено до Союзу штук яєць	Доставлено до Союзу кільограмів	Пересічна вага 1 яйця в грамах	Скуп яєць провадила кооператива місяців
Собутка	Кельце	223.336	11.496,00	51,—	10
Стрийна	Люблин	139.057	7.485,65	53,8	9
Гура Болдже-ховська	Лодзь	90.609	4.879,41	53,8	8
Скібнев	Люблин	85.470	4.270,50	49,9	9

висоту виплат продуцентам; 3) мала кількість товару, зібрана усякими кооперативами, що провадили скуп тільки коротший час; 4) невистарчаюча кількість в галузі кваліфікованих робітників, що змушує наразі навіть при більших збірках замісць скринь »нормальних« на 1440 штук, користуватись скриньками з тектуровими перегородками, хоч пересилка в останніх і обходиться дорожче.

Маючи на меті утворення кадру кваліфікованих сил, Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив, а також рільничі організації і ревізійні союзи протягом останніх двох років зорганізували низку кількаденних яйчарських курсів, на яких працівники молочарських кооператив мали змогу теоретично і практично запізнатися з яйчарською технікою та познайомитися з основними відомостями про раціональну продукцію яєць.

В цьому році уряд видав розпорядження нормуюче вивіз яєць за кордон. Закон цей утворює сприятливу атмосферу для розвитку кооперативного яйчарства, вимагаючи від приватних фірм, що роблять, як відомо конкуренцію кооперативам, відповідної перерібки товару і удержання фахових робітників.

Кооперативне яйчарство в був. німецькій дільниці. У Великопольщі і на Помсрю ще перед війною існувало декілька, переважно німецьких, яйчарських кооператив. Б часі війни майже всі вони мусіли перервати свою діяльність. В останніх роках і в цій дільниці почало розвиватись кооперативне яйчарство на засадах зближених до тих, котрі примінюються в б. російській дільниці. В лютому 1927 року при молочарській кооперативі у Вжесні — воєв. познанське — при піддержці тамошньої рільничої школи зорганізувалася »zbiornica jaj«, яка вже в першій половині березня 1927 щоденно приймала до 1500 штук яєць.

В березні тогож року »Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarckich«, в порозумінні з Велькопольською рільничою Палатою, зорганізував у Вжесні 3 денний яйчарський курс, що приготував декілька працівників, обізнаних з справою ведення »zbiornicy«. Ці абсольвенти курсу у Вжесні і явилися першими працівниками розвиваючогося польського кооперативного яйчарства в був. німецькій дільниці.

Не можливо було в короткому нарисі у формі статті спинитись детальніше на всіх сторонах польського кооперативнсго яйчарства. Одначе хотілося авторові цих рядків бодай короткою і неповною статтею познайомити читачів в загальних рисах з тим, як організують збут яєць польські коопе-

ративи. Нехай ці рядки дадуть причинок до звернення уваги на одну з важніших галузів господарства Зах. Земель — на годівлю домашньої птиці і на передумову розвитку цієї галузі — на раціональний і корисний збут продуктів тої годівлі, — передовсім на збут яєць, котрих рік річно велика кількість поступає як на ринок внутрішній так і заграничний власне з теріторії Галичини і Волині.

Сенчанин.

Освіта і виховання.

Нові завдання на освітньо-шкільному полі.

(Під дискусію.)

I.

Дякуючи спеціяльним відносинам серед яких ми жили перед війною в австрійській державі, ми збудували »Рідну Школу« без фундаментів на піску й тому найшлась вона тепер над безоднею. Тоді був такий дух часу, щоби випродукувати як найбільше такої інтелігенції, якою можнаби було обсадити як найбільше урядів, щоби мати скрізь своїх людей і відтяжити село, де родини дусилися на малих клаптиках землі. Тому »Рідна Школа« забула про культурно-освітню роботу серед низів, серед народніх мас й ми мимохіть за мало звернули уваги на основу-фундамент — народню масу і зачали будувати відразу мур і крівлю, це є середні школи й навіть (невдачно) університет. Інтенція була може добра — створити кадри інтелігентних людей із спосібнійших дітей села й міста, якіб відтак евентуально підняли з темряви до культурного життя й селянина. Та сталося інакше. Ми поповнили велику похибку, не зачинаючи роботи з низу і це мститься тепер на нашому народньому житті.

Ці селянські й робітничі діти, добувши освіту й знання, по більшій части покинули середовище з якого вийшли й не хотять навіть на село глянути. Так їх виховала теперішня школа, так їх виховало блискуче-гниле міське окруження. Вони (в більшости) не люблять села, відвертаються від села, хоч із села вийшли, і не хотять селянинові подати помічної руки, щоби його виратувати з багна темряви, несвідомости й схудобіння.

Свідоміщий селянин все це добре бачить і розуміє. Це як раз може й найбільше відштовхує його від »Р. Ш.« і тому він її (в масі) не знає і не любить.

Як би »Р. Ш.« зачала свою культурно-освітню роботу серед селян, дрібноміщанства, робітників і т. д. закладаннєм курсів для неграмотних та курсами доповняючої науки; як би вона через свою культурно-освітню роботу серед мас народу освідомила їх і двигнула з темряви, відносини змінилибися. Селянин мавби і мусівби мати де-

який вплив на розвій і духа »Рідної Школи« і рідного шкільництва і з тих шкіл виходилаби тоді інакше думаюча молодь, яка не цуралабися простолюддя, бо вони булиби культурніщі, свідоміщі, ясніще дивилибися на світ. З ними й серед них булоби лекше працювати. А тоді простий народ пізнавби, що середні й високі школи є конечні таки для їх добра, що вони не мусять випускати в світ, як не ворожих то все таки в більшій части байдужих людей до простолюдина. Вони тоді побачили би, що й високі школи можуть бути такими, що не будуть забирати їм раз на все з родини синів і доньок, але противно вернуть їх народові розумніщими, кращими й ліпшими для добра цього таки народу.

Отже не покидаючи цеї освітної й культурної роботи з деякими змінами, які робить тепер »Р. Ш.», зачнім роботу з низу курсами для неграмотних і т. п. а це буде найкращою, найуспішніщою, а для »Р. Ш.« найкорисніщою пропагандою рідношкільної ідеї, а витрачені гроші на це сторицею вернуться. В цей спосіб »Р. Ш.« запустить глибоко своє коріння в родючу життєдайну почву, з якої буде могла черпати доволі оживляючих соків для свойого розвитку.

Для добра отже »Рідної Школи«, для добра нації - народу треба направити похибку, яку ми зробили здається несвідомо. При добрій волі цю похибку можна таки направити.

В кожному майже селі найдеться підготована людина, яка при певній піддержці й при вказівках »Р. Ш«. моглаби перевести такі курси для неграмотних, найкраще при кооперативі.

Кромі цього »Р. Ш.« повинна створити інституцію мандрівних учителів, які би в тих селах, де не булоби кому вести курсів для неграмотних, велиби ці курси, а кромі цього час до часу контролювалиби і малиби під своєю опікою, під своїм доглядом курси для неграмотних в сусідних селах. Як би »Р. Ш.« не могла цього перевести сама в життя, то повинна би це зробити на спілку з кооперацією чи »Просвітою«. Знищення неграмотности є прецінь в інтересі цих всіх інституцій, від цего залежить прецінь їх розвій і поглиблення та успішність їх праці. Я думаю, що удержання таких мандрівних учителів не було би таким дуже тяжким при згідній співпраці цих інституцій. Такому учителеві кожне село дасть радо хату, опал, світло й харч через яких два-три місяці. Відтак він мандрує в друге село, а згадані інституції мусіли би спільно вистаратися о відповідну квоту на платню для такого учителя. Я певний, що в короткому часі кождий повіт міг би мати кілька таких інструкторів, які могли би також в даних селах підучувати книговодства сільських кооператорів. Як би в цей спосіб ставити цю справу, то думаю, що кооперація охотно підпомогла би цю корисну акцію, бо й кооперації потрібні такі мандрівні інструктори. На таких мандрівних учителів-інструкторів мусілобися вибирати солідних, ідейних людей, обізнаних з кооперативними ідеалами, а можна би їх найти між учителями, які не мають посади, між студентами, які сидять дармо на селі і т. д.

От так перевівши в більшости сіл та міст совісно такі курси для неграмотних, ми поклали би угольний камінь і фундамент під »Р. Ш.« У всіх тих селах і місточках мала би »Р. Ш.« зараз по переведенню тих курсів для неграмотних кружки »Р. Ш.«, і то кружки живі з бувших анальфабетів, які самі на собі досвідчили благодійнопо впливу

й значіння »Рідної Школи«. Отсе бувби гранітний, непохитний фундамент, на якім можна би безпечно й певно будувати величаву будівлю-хором »Рідної Школи«. Ці, яких цілюща вода »Р. Ш.« зробила видючими, ці, які завдяки »Р. Ш.« прозріли, освідомилися, пізнали красу світа, які закоштували нектару науки й побачили, яким це є для них, в їх життю, неоціненим добром, напевно з захватом, запертям себе будуть підпирати і популяризувати »Р. Ш.« і єї кличі в найширших масах. Вони створять, і тільки вони, живі діяльні кружки »Р. Ш.«, бо кружки в инший спосіб створені на селі будуть мертві, тільки на папері. Ці якраз живі сільські й мійські кружки »Р. Ш.« поможуть «Р. Ш.« радо й щиро створити курси для доповняючої науки, як що будуть солідно ведені й не пожаліють на це гроша, бо схотять ще й дальше чогось навчитися.

Коли »Р. Ш.« зітре пятно анальфабетизму з нашого народу (а це є як раз її завдання), то тоді, як прийде »Р. Ш.« на село по гроші, не почує тих прикрих, гірких слів: »Ми вас не знаємо, ми вас перший раз бачимо, ми не чули й не знаємо що таке »Р. Ш.«, на що вона є, який хосен нам з неї і т. д.

В цей спосіб »Р. Ш.« звязалабися тісно з селом, дісталаби ґрунт під ногами й не висіла би в воздусі між землею і небом як тепер і не нарікала би неслушно, що селянин не хоче нічого дати на »Р. Ш.«; він тоді дасть, чи гроші, чи збіже, чи покладки, бо побачить сам і пізнає »Р. Ш.«. В цей спосіб в короткому часі крім капіталу із збірок на селі, буде могла мати »Р. Ш.« сотки тисяч золотих із вписового й що найменше сотки тисяч золотих річно, як річні вкладки від членів селян.

Я є переконаний, що на разі було би краще, щоби »Р. Ш.« основувала такі свої кружки-секції при сільських кооперативах, тому що до тепер найкраще є зорганізовані на селі ті гурти людей, які належать до кооператив. Ця праця на селі »Р. Ш.«, »Просвіти« і (додам) »Сільського Господаря« в рамах кооперації й спільно з кооперацією, може вийти тільки на добро й здоровля цих інституцій, а рівночасно вона вливає свіжої крови в нашу кооперацію, побуджує її до нового життя, до праці на нових ділянках, сільсько-господарській і освітно-культурній. В цей спосіб була би в нашій кооперації, через співпрацю цих товариств, виповнена одна з найважніших прогалин, іменно праця на сільсько-господарському полі й на культурно-освітньому. Це мало би дуже велике додатнє значіння для »Р. Ш.« і »С. Г.«, бо їм була би улекшена праця на селі. Вони приходять тоді вже до зорганізованого кооперативного гурта людей, отже мають вже серед кого працювати й їх завданням було би тільки тепер поширити свою роботу на більший, ширший гурт людей, тим самим притягнути до кооперації більше членів. Через це »Р. Ш.« і »С. Г.« звязалибися з селом, добули би собі значіння й вплив на село й на кооперацію, що для них може бути тільки хосенним. Кооперація зискує через це те, що селяне побачать і переконаються, що всі наші культурно-освітні та економічні інституції стремлять спільно до одного, до двигнення нашого народу з культурного та економічного занепаду, що вони разом згідно стремлять до створення добробуту серед народу. Селяне аж тоді прозріють, побачать, що сама кооперативна крамничка то ще не є кооперація,

що завданням кооперації є охопити всі ділянки народнього життя, так економічного як і культурно-освітнього, вони тоді зрозуміють, що кооперація дасть їм краще життя, добробут і волю, але аж тоді, як вони самі поможуть їй охопити всі ділянки народнього життя так економічного як і духового. Тоді кооперація стане на сильних підвалинах, запустить глибоко коріння в родючу почву — і двигне тоді своїми дужими раменами високо свій стяг і тих інституцій, які з нею щиро, згідно співпрацювали.

Щоби та співпраця могла бути успішнійшою, мусить йти після спільного, згідно уложеного пляну. Щоби це узгіднення праці могло здійснитись, треба би створити в повітових, чи може часами краще в районових центрах обєднану верховну надзірну раду з виборних делєгатів усіх цих культурно-освітних та економічних інституцій, які би на спільних місячних чи двотижневих засіданнях випрацьовували пляни співпраці на селі і в місті й узгіднювали та обєднювали свою роботу для добра загалу народу. У Львові мусіла би повстати така начальна виборна надзірна рада цих установ, яка мала би давати напрямні й узгіднювати працю цих інституцій у всіх районах, щоби вона була одноціла, а не як до тепер, що оден тягне до ліса, а другий до біса. Річ ясна, що праця цих установ і їх надзірних рад мусить бути безумовно безпартійна. Це ж не повинно так бути, як тепер є, що інституції опановує якась політична ґрупа і тим самим відпихає від праці інших людей.

Так як тепер є, то клич йти в село »Рідній Школі« лише на те, щоби збирати гроші, є пустий і не принесе жадного хісна. Селянин дасть і то доста дасть, але лише тоді, як побачить, що в »Рідній Школі« є здоровий дух і що вона наглядно приносить йому користь.

Мильним поглядом є переконання деяких членів »Р. Ш.«, що курсами для неграмотних має займатися »Просвіта«. »Просвіта«, на мою думку, може що найбільше в тому »Р. Ш.« помогти, бо це є якраз завдання »Р. Ш.«, а »Просвіта« має иншу роботу на селі. Тому першим і негайним завданням »Р. Ш.«, так Головної Управи як і філій зараз підготовити плян зорганізовання по селах курсів для неграмотних, отже навязати в тій ціли зносини з селом, зібрати відповідні інформації із сіл, міст і місточок.

В цьому можуть бути »Рідній Школі« помічні читальні »Просвіти«, кооперативи, Луги і деякі приватні люде. Ця підготовка мусить бути совісно зроблена й як найскорше, щоби з кінцем осени Головна Управа й філії вже мали готовий і узгіднений плян боротьби з неграмотністю, а тим самим промощену дорогу до творення по селах кружків »Рідної Школи«.

Кожний і кожна, що хотів би користати з курсу для неграмотних, мусівби зложити 1 зол. вписового і 2 зол. 40 гр. річної вкладки, а як би показалася потреба то ще й дещо на оплату учителя. Як би обняти лише 2.000 сіл, а в кожному селі була в році лише 20 неграмотних курсантів то »Р. Ш.« від них, як членів, кромі збірок і датків малаби на разі 136.000 зол. (подбати про це було би завданням інструкторів, учителів курсів), а засновані ними кружки придбалиби в році при допомозі учителів, Лугів і кооператив най би лише нових 20 членів, то »Рідна Школа« вже малаби від селян членів поважну суму за вписове і вкладки.

Дальшим етапом в праці »Рідної Школи« на селі ще в цьому самому році мали би бути курси доповняючої науки для грамотних. Це є незвичайно пекуча справа для національного й економічного розвитку. Більшість наших сіл в часі загальних зборів кооператив є в клопоті, відки взяти людей до надзірної ради й до управи, це мусять бути люде грамотні й мусять уміти рахувати. Не раз приходить таке, що хоч бери та з сусідніх сіл жич грамотннх людей до кооперативи. От в цьому помогла би »Рідній Школі« фінансово кооперація й була би їй за це вдячною.

Кромі цього урядовці »Р. Ш.«, учителі й учительки повинні їздити по селах на кооперативні анкети та збори, помагати кооператорам, яких в нас мало й вони не в силі обслужити як слід кооперативи. На тих анкетах й зборах будуть мати можність рідношкільники сказати якесь тепле слово і за »Рідну Школу« й вплинути на ухвалення зборами більшого датку на »Р. Ш.« і збори певно ухвалять, як побачать, що »Р. Ш.« помагає їм розбудовувати їх економічне життя.

(Далі буде.) *М. Ростковнч.*

Від Редакції. Грамотність населення та певний ступінь культурности є необхідною передумовою успіху кооперативної роботи. Питання, підняте шан. автором, має безпосередню актуальність не тільки загально-суспільну, але й кооперативну. Цікаві думки шан. автора варті уваги загалу і блищого обговорення. В дальшій частині своєї статті автор торкається середнього і фахового шкільництва »Р. Ш.«.

Проблеми кооперативної організації і практики.

Шляхи розбудови с.-г. кооперації.

(З приводу дискусії над цією справою).

I.

Чи потрібна дискусія?

Дискусія, яку розпочав на сторінках К. Р. інж. Раковський, є нині не тільки на часі, але вона являється конечною і неминучою, коли ми хочемо щось творити і рухатися вперед. Кооперація не виникає і не формується сама собою, як приміром система капіталістичного ладу, де за волею окремих людей повстає щось нове, часто протилежне їхнім стремлінням і інтересам, а вона твориться збірною волею по наперед обдуманому пляну і на певних засадах, яких нікому порушувати невільно. Тому усвідомлення цих засад і вироблення доцільного і вірного пляну можна досягти лише способом вільного обміну думок, а зокрема способом літературної дискусії. Розуміється.

дискутанти можуть мати ріжні погляди, можуть навіть помилятися, але з цього витвориться всеж щось нове в свідомості ширшого загалу поза дискутантами.

Перш за все хочу сказати кілька слів що-до предмету, або назви самої дискусії. Думаю, що інж. Раковський правильно назвав її: »шляхи розбудови с.-г. кооперації«, бо власне тут ходить іменно про шляхи, або способи нового будівництва*). Нема ніякого сумніву, що ми підійшли нині до нової фази кооперативного життя, де вже мало одного ентузіязму і запалу, а де потрібна плянова і строго систематична праця.

Цілком правильно уклав програму дискусії інж. Раковський: огляд сучасного стану нашої кооперації, аналіз наших досягнень, діференціяція галузей с.-г. кооперації і союзне будівництво.

Що-до сучасного стану нашої кооперації, то інж. Раковський змалював його по мистецькому. Це є правдива фотографія дійсности, лише трохи місцями підретушована. Як і в кожній фотографії, так і тут образок є кращий ніж сама дійсність. А дійсність у нас жахлива. »Живих трупів« є далеко більше, ніж можна собі уявити, розглядаючи тільки гарно зсістематизовані статистичні збірники. Числа тут ще мало доказують; треба знати саме життя і подивитися на нього оком кооператора, але не через окуляри романтика, який все бачить в рожевих кольорах. Власне та обставина, що про »живі трупи« говорить ревізор, який є постійно в особистому контакті з селом і клопотливо копається у всіх закамарках нашої кооперації, доказує, що його малюнок є вірний і в його словах є тільки правда. Але це не мусить зараз ширити зневіру до кооперації, як це думає інж. Творидло. У кого та зневіра зродиться? У ідейного кооператора? Ні, освічений кооператор через те не зневіриться, бо він добре знає, що то є кооперація і які труднощі вона переходила в других країнах, які фази вона має переходити та якими методами треба всі труднощі і перешкоди поборювати. Може у сірої кооперативної маси, у »низів«? Ба, в тім то і вся трагедія, що ті низи чим далі то самі все більше зневірюються і що є ще гірше, всю вину складають на кооперативних провідників! Отже обовязком провідних кооператорів є задуматися над причинами недостач і шукати виходу з положення. І в тім заслуга інж. Р-го, що звернув увагу на темні сторінки нашої кооп. діяльности. До цієї теми ми ще при нагоді повернемо, але тут-же підчеркуємо, що одною з важних причин замішання в сільських кооперативах є складне і хаотичне діловодство в наслідок комбінування споживчо-торговельних операцій із господарсько-збутовими (т. зв. господарські, молочарські, ітд. відділи.)

II.

Що розуміти під с.-г. кооперацією?

Здавалось-би, що бодай у цій справі мусіла-би бути ясність і однозгідність між керовниками нашої кооперації, щоби в дискусії

*) Сама редакція, відкриваючи дискусію, поставила їй вище завдання: обговорити форми збуту с.-г. продуктів в наших умовах. Шан. читачі побачать, що

говорити про ті самі річі, а не про річі зовсім ріжні. Вже з одного того, що існують не однакові погляди на сільсько-господарську кооперацію та по ріжному розуміється природа її, виникають прінціпові ріжниці в шляхах і методах кооперативного будівництва. Тому хочу висловити свою думку в цій справі.

Вже неодин раз на сторінках нашої фахової літератури подається невірна дефініція сільсько-господарської кооперації. Виходячи з фактичного стану річей в нашому краю, за сільсько-господарську кооперацію вважається така, що обслуговує сільське населення. Мец. Корчиський думає, що це і субєктивно і обєктивно буде вірно, бо тут рішають інтереси хлібороба. А інж. Творидло так прямо каже, що »хліборобською кооперацією є таке обєднання членів хліборобів, яке змагає до придбання більше пожитку для кождого члена«. Але таке определіння є по меншій мірі невистарчаюче. Ну, а коли кілька хліборобів обєдналося для цього пожитку в окрему спілку акційну і купили собі млини, чи відчинили шинк, чи взяли в аренду панський маєток і визискують селян — це теж буде хліборобська кооперація? Таж і конокради звичайно працюють в спілці і мають зі своєї спільної акції добрі »пожитки«. Але чи буде це кооперація? Очевидно, ні, бо кооперація нині є окрема наука і, як всяка инша наука, має свої засади і ясні определіння. Зовсім зайво притягаються для означення сільсько-господарської кооперації слова »селянська« чи »хліборобська«. Тут ці слова нічого не поможуть, а лише затемнюють справу. Ходить про істоту самої кооперації, а не про те, де вона находиться і кого вона обслуговує. Коли-би так було, то теоретики не дали-би собі ради з кооперацією, і ми би мали безконечну кількість видів кооперації (не кооператив) в залежності від того, які професії людей вона обслуговує і де вона находиться. Будівельна кооперація залишиться завше будівельною, хоч-би вона обслуговувала кравців, шевців, фабричних робітників чи селян. З другого боку, коли виробничі товариства або трудові артілі находяться на селі, то через це вони ще не стають сільсько-господарською кооперацією. Кожда наука оприділює певні явища тільки по головних і істотних ознаках. Так є і в кооперації: внутрішній зміст, сама істота визначають її клясифікацію. Не поможе тут теріторія, ні фах людей, яких вона обслуговує. Ми ділимо також індустрію на сільсько-господарську і технічно-промислову зовсім не по тих ознаках, де вона має місце свого осідку і яких ґруп населення вона потреби задовольняє. Фабрика перкалю чи шалінових хусточок не може бути названа сільсько-господарською тільки тому, що її вироби вживаються головним чином сільським населенням. І навпаки, крохмальна фабрика чи молочарня залишиться завше сільсько-господарською індустрією, хоч-би вона і в місті народилась, та продукт свій збувала переважно міському населенню.

Тож і кооперацію ми клясифікуємо не по тому, кого (які шари населння) вона обслуговує, а по тому, що вона робить і які ставить собі господарські завдання. Коли ми говоримо про окрему категорію

і інж. Няньчур і другі дискутанти мають на увазі головно збут с.-г. продуктів, бо закупно господарських потреб переводиться вже й нині досить добре через апарат господ.-споживчої кооперації. Редакція не бажала б, щоби ізза спору за слова призабулася сама основна проблєма.

Ред. Кооп. Респ.

с. г. кооперації, то маємо на увазі такі види кооперації, які обслуговують блищі і конкретні потреби сільського господарства, та сільського населення. Хлібороб використовує сільсько-господарську кооперацію не для себе особисто, а для поліпшення свого господарства. А то є ріжниця.

Правда, точної дефініції с.-г. кооперації в науці немає і теоретики кооперації росходяться що-до цього, але ніхто з них не зачисляє до с.-г. кооперації споживчу кооперацію, бо вона відноситься до всіх груп населення — в більшій чи меншій мірі, тоді як с.-г. кооперація ніяк не може стосуватися, скажім, до промислового пролєтаріяту. Що споживча кооперація на селі часто закуповує крім засобів особистого споживання, ще й деякі потреби ддя господарства селянина, як шмір, олива, бензина і т. ин., це ще зовсім не надає їй иншого характеру. Тут рішаючим моментом являється головне завдання, а не побічні, припадкові дискусії. Аджеж і молочарська кооператива, чи яйчарська або збіжева можуть частину свого продукту відпускати своїм членам для споживання, одначе ніхто не зважиться назвати їх через це споживчими кооперативами. Те, що Німці називають landwirtschaftliche Bezugsgenossenschaften, зовсім не є ще споживча кооперація, бо головна мета таких кооператив є ясно определена: закуп річей необхідних для сільського господарства. Це є відомі і в науці і практиці так зв. »закупочні товариства«. То, що у нас, в силу необхідности, витворився мішаний тип кооператив, ще не доказує, що надалі так має бути. Ми мусимо привчитися застосовати у себе до практичного життя досвід других країн. Як не можемо видумати своєї агрономічної науки, так не можемо видумати і своєї кооперативної науки.

III.

Чи є у нас передумови для організації с. г. кооперації?

(Проблєма капіталів і людей; універсалізм чи спеціялізація).

В дискусії поставлено питання прямо: організація с. госп. кооперації. Тому також прямо до нього треба піходити: ставити собі провідні віхи і шукати шляхів до наміченої мети, а не робити зайвих екскурсій поза цими віхами. Значить, це є аксіома, цього доказувати не треба. А раз так, то мусимо стреміти до розбудови с.-г. кооперації і будувати її в тих обставинах і з тими засобами, які ми маємо, а не ставити саме існування її в залежність від ідеальних обставин, як це робить інж. Творидло, коли каже, що без власного капіталу не може бути і мови про кооперативний збут с.-г. продуктів*). Інж. Творидло багато уділив уваги перешкодам, які стоять на шляху розбудови »сільської кооперації«, а саме: низький стан рільничої культури і брак капіталів. Без сумніву це так є, але який же з цього висновок? Що сільсько-господарська кооперація для нас не підходить і маємо від неї відмовитись чи відложити на щасливіщі часи? Очевидно, ні, бо якаби не була низька культура нашого сільського господарства, то

*) Ще рішучіще про це говорить мец. Корчинський, коли категорично заявляє: »Поки с.-г. кооперація не розвяже фінансової проблєми свого існування, до тої пори неможливе саме її існування.«

всеж воно дає зиски, якими оперують приватні посередники. А місце кооперації в осілому господарстві є завше там, де потреби цього господарства задовольняє посередник. Відома також несприятлива державна політика, але це не значить, що це цілком унеможливлює кооперацію. Що-ж до капіталів, то вони відограють поважну ролю в кожній коооперації, одначе, це є лише одна із багатьох умов її успішного розвитку. Сюди відносяться: і умови комунікації, і близкість великих ринків, зокрема великих промислових районів, і процентова стопа і багато инших, які наводить сам інж. Творидло. Але головною умовою є людський матеріял і тільки він. Лише від того як цей матеріял буде підготований і зміцнений, залежатиме успіх кооперативного будівництва. Тому цілком слушно заявляє інж. Раковський, що стару, оклепану фразу про брак фондів треба викинути між старі ґрати. Кооператори мусять одного не забувати, що кооперація є обєднання людей і нічого більше. Це є суспільний рух, а не господарство чи підприємство. Правда, кооперація створює нову господарську систему, але створює її за допомогою людей, обєднаних одною ідеєю. Не капітали і не якісь инші обставини, а стан організації людей являється двигуном кооперації. Це легко собі усвідомити, коли-би поставити таке питання: що сталось-би з нами, коли-б ми нараз дістали звідкись капітали і що сталось-би з Данцями, коли-б вони капіталів сьогодня були позбавлені? Ясно, що з капіталами ми-би ще кооперації не збудували, а створили-б багато підприємств, може і добрих, але які мали-би небагато спільного з кооперацією, бо не являлись-би власністю кождого споживача. І ясно також, що відсутність капіталу у Данців ще би не зруйнувала їхньої кооперації, бо у них залишився-би головний капітал: організація і свідомість всього населення та ясна і витрівала система в практичній кооперативній роботі. Як-що і у нас буде створений цей нематеріяльний капітал, то матеріяльний ми здобудемо собі легко та у вистарчаючій кількості. А цього у нас ще немає і проблєма сільсько-господарської кооперації не буде розвязана шуканням другорядних чинників у кооперації та наріканням на тяжкі обставини.

Далі неправильною з методольогічного боку являється на мою думку дискусійна стаття мец. Корчинського; перш за все вона є не на тему, бо говориться в ній не про те, що висунув у своєму проєкті інж. Раковський. Мец. Корчинський, говорячи проти спеціялізації, в дійсности говорить проти сільсько-господарської кооперації взагалі, бо його передумови: інвестицийний капітал і спеціялізація в продукції мусіли-би в однаковій мірі стосуватися і до сільсько-господарської кооперації взагалі. Хиба інвестіції та оборотові капітали є ознакою тільки спеціялізованих кооператив? Щож тут поможе універсалізм? Аджеж сільско-господарська кооперація вимагає певних уряджень і підприємств: збіжжевих магазинів, скотобоєнь, пакгаузів, гуралень, крохмальних заводів, цукроварень і т. ин., то яка-ж ріжниця по відношенні до капіталу? Чи може його має споживча кооператива і треба лише цим скористатись? Ба, в тім то й річ, що наші кооперативи в цьому відношенні штикульгають на всі чотири ноги, м. и. і тому, що с.-г. відділи ці ноги їй спутали. Тай що то за відділи? Це лише морока, плутанина і претекст до зловживання. Як-що ці відділи рахувати за сільсько-господарську кооперацію, то тоді

мец. Корчинський має рацію: на щож їх будувати окремо? І цілком слушно заявляє мец. Корчинський, що »то є справа простої рахуби«. Та ми вважаємо за сільсько-господарську кооперацію, зокрема збутову*), щось инше, ніж перепродаж скупщикови кількох корців мішанини збіжжа, знесеного до кооперативи по 2—5 кільограмів у обмін за споживчі товари. Певна річ, будувати магазини для такого збіжжа непотрібно, бо за ним здебільшого сам скупщик приїде, та ще кооперативі булок та соли привезе. Збутова кооперація це є така, що обєднує самих продуцентів, перебіраючи від них всю їхню продукцію. А на це потрібні капітали в однаковій мірі, чи то буде окрема, чи універсальна кооператива, — ні більше, ні менше. Це саме відноситься і до спеціялізації продукції в індівідуальних господарствах. Коли без неї не може бути спеціяльної кооперації, то значить не може бути і взагалі с.-г. кооперації, бо тут ходить не про кількість продукту, а про те, що з ними робить кооперативне підприємство. Знов таки тут не приходять на увагу тих кілька чи кількадесять корців збіжжа, що його нинішні кооперативи принагідно збирають, а мається на увазі масовий збут продукту чи то через окрему кооперативу, чи мішану.

Значить, обидві передумови мец. Корчинського відносяться не до спеціялізації, а до сільсько-господарської кооперації в цілому, її заперечуючи. Із них виходить, що у нас сільсько-господарська кооперація є неможлива, бо ми не маємо цих передумов. Одначе, так воно не є, та з таким виводом не погодиться і сам мец. Корчинський. Це є так тому, бо самі передумови поставлено невірно. Перша з них зовсім не є рішаючою, а є собі звичайною умовою, яких ми маємо багато. Рішаючою умовою є організація і наші здібности до творчої роботи. На більшости данських скотобоєнь нема не тільки уділового капіталу, але і великого капіталу оборотового; та він там і непотрібний, бо члени кооперативи віддають різні свою худобу без грошей, на коміс. Також стоїть справа з молочарськими і яйчарськими кооперативами. Інвестіційний капітал всі ці кооперативи дістають там позичкою, а потім він сплачується із доходів підприємства. Виходить, що не сам капітал являється там рішаючим чинником, а організація, система її. Цілком слушно на це можна закинути, що ми в наших умовах таких позичок і так легко не можемо дістати. То є правда, але тоді треба говорити не про сам капітал, а про инші умови. Та й їх можна перебороти при нашій організованості. І самий капітал при цій організованості можемо самі створити. Тому цілком слушно інж. Творидло на перший плян висовує власну фінансову організацію. Але і тут головне — організація, а не капітал**).

Друга передумова мец. Корчинського зовсім не існує. І то не тільки для сільсько-господарської кооперації взагалі, але і для спеціялізованих господарств; їх у Европі майже не існує, або вони існують в такій зникаючій кількости і в таких галузях, що про це і говорити не варто; а по друге — чому-ж бо то не може існувати спеціялізована кооперація без спеціялізації господарства? Хибаж для того,

*) Підкреслення наше. — Ред.

**) На це мені можуть сказати: в тім то й річ, що нема організації і тому нема капіталу. Та на це можна відповісти, що длятого ми і діскутуємо. щоби створити організацію, тоді і капітал найдеться.

щоби існувала цукроварня, обовязково потрібні спеціяльні господарства, які сіють тільки цукрові буряки? Чи скажім, для того, щоби заснувати окрему кооперативу для переробки цікорії, потрібно, щоби всі члени цієї кооперативи перестали вести звичайне господарство, а занялися тільки культурою цікорії? Ми знаємо, що в багатьох країнах існують окремі спеціялізовані кооперативи цукроварницькі, цікорійні, крохмальні, але господарства там ні на чому не спеіялізувалися, а сіють і буряки, і цікорію, і картоплю, і всіляке збіжжя, і худобу плекають, і курей тримають. В країнах уміркованої зони вузька спеціялізація сільського господарства є просто немислима, нерентабельна, бо це господарство є так збудоване, що одна галузь його доповнює і обумовлює другу. Як-би можна було відділити в Данії плекання молочних коров від вигодівлі свиний, коли ці дві галузі господарства є там тісно звязані і окремо не рентувались-би? Тут можна говорити не про спеціялізацію, а про інтенсіфікацію господарства. Сільське господарство в своєму розвиткові переходить кілька фаз, або сістем: переложну, трьохпільну, зернову (власне дві фази) і скотарську. Та при кождій цій системі можлива сільсько-господарська кооперація в тих чи в инших видах. Коли данський селянин має на одне господарство 85 курей, що несуть по 200 яєць у рік, та по 13 молочних коров, що дають по 3000 літрів молока річно, то це тільки говорить про стан інтенсіфікації сільського господарства в Данії і ні про що більше. Коли у нас того нема, то це не значить, що Данець має якесь спеціялізоване господарство. У нього і пшениця дає з гектара 30 до 40 корців замість наших 8 до 10. Спеціяльне господарство було-б тоді, кол-би якась одна чи дві галузі його були розвинуті добре, а другі зовсім не існували. А у Данця якраз розвинуті всі галузі господарства рівночасно і рівнобіжно. Коли говорити про спеціялізацію чи обмеження галузей господарства, то в першу чергу такими треба було-б назвати наші господарства, які обмежуються на зерновій галузі (і то дуже відсталій), занедбуючи инші галузі. Правда, є в Данії спеціялізовані господарства, а саме курячі, але їх також є там не богато, і розуміється, не вони збудували яйчарську кооперацію. Ну, а скажім, спеціяльних господарств по годівлі свиний чи плеканню молочних коров там зовсім нема і не може бути. А тимчасом всі кооперативи там спеціялізовані, не зважаючи на те, що індівідуальні господарства там не є спеціялізовані. Та й як може спеціялізована кооператива вимагати чи предпокладати існування спеціялізованих господарств? Ну, а які-ж тоді мусіли-б бути господарства для спеціяльних закупочних кооператив — по закупу погноїв, насіння і т. инше? Значить, треба ясно сказати, що спеціяльні кооперативи ніяк не означають спеціялізованих господарств. І навпаки, спеціялізовані господарства ще не означають не тільки спеціялізованих, але і будь-яких кооператив. Кавові плянтації в Бразилії чи рижові поля в Китаю являються в повній мірі спеціялізованими господарствами, а тимчасом вони обходяться без кооперації. Отже спеціяльні кооперативи і спеціялізовані господарства — суть ріжні річі, від себе незалежні.

Нарешті мец. Корчинський, разом з другими, висуває ще один аргумент проти спеціялізації, а саме брак фахових людей. Це вже є серіозніщий закид проти спеціялізації. Одначе, і він не є істотний. Нема сумніву, кооперація потрібує фаховців, але чи-ж ми мусимо

чекати, аж ті фаховці появляться і тоді лише починати справу? А деж ті фахівці візьмуться, коли нема на чому спеціялізуватися? Та коли-б вони і були, то для чого вони би здалися, коли-би не було коло чого працювати? Цеж не є якісь інструменти, що можна виготовити в кождій скількости і сховати аж до евентуальної потреби. Говориться також, що мовляв, і ці люде, які нині кооперативами керують, не можуть справитися з своїми обовязками, то щож говорити про звичайних смертних та ще й в спеціялізованій кооперативі? Але тут є якесь фатальне непорозуміння, або просто незнання наших обставин. Таж для того спеціялізація і потрібна, щоби ведення справ у кооперативах упростити, а людей облегчити. Хтож нині не розуміє, що один і той-же чоловік не може бути одночасово і столярем, і кравцем і ковалем і мулярем? А ми це твердимо, коли хочемо творити не тільки універсальні кооперативи, але і універсальних людей, універсальних фахівців по кооперації. Нині та сама управа має і складний та заплутаний споживчий відділ вести і цегольню провадити, і масарню припильнувати, і на молочарні розумітися, і машини спроваджувати, і штучні погної замовляти, і вуголь продавати, та ще й якісь там засідання робити, книжки і протоколи писати, до міста їздити і за все відповідати. Ну, нехайже хтось скаже, чи все це є можливо на чоловіка навіть найбільш досвідченого, фахового і спритного? Ні, цього ніхто не скаже, бо це є неможливе. Та посадіть ви на місце нашого члена управи любого Данця чи Німця, то й він голову загубить і кінця не виведе, А у нас же по управах сидять не фахівці, а звичайні рільники від плуга, які ще й до того по кілька раз на рік міняються. Вони або капарають справу, або привчаються до зловживання і найліпші з них деморалізуються. А коли хто з них і чесно хоче вести справу і ради кооперативи занедбує своє господарство, то знесилюється, наживає собі ворогів і часто ще й невинно в халепу попадає за всякі невідомо звідки повставші манка і страти. Часто в кооперативах залишується лише один член управи, а иноді тільки крамар, який сам усі справи рішає. Щож після того дивуватися, що підупадає первістний запал до кооперації і зневіря в її чистій ідеї? Отсе є наш універсалізм! Замісць того, щоби розділити і упростити працю, та дійсно підготовляти собі фахівців по окремих галузях кооперативної господарки, ми її ускладняємо і думаємо, що робимо велике діло. Але це є непростимий гріх, бо цим ми гальмуємо цілу справу, як у мішку, топчемося нервово на одному місці. З такими засадами і методами ми далеко не зайдемо. Мусимо впустити до нашої хати свіжого повітря, инакше задихнемося.

IV.

Критичні уваги до проєкту інж. Раковського.

Загалом кажучи, цінність статті інж. Раковського полягає в тому, що нею висунуто нові проблєми до розвязання і зачеплено кардинальні питанння, які збудили інтерес нашого кооперативного світу. Нехай проєкти інж. Раковського не є досконалі, а погляди його наде-які річи хибні, то всеж вони дають тему до дуже важлливої ди-

скусії. Не все в цих проєктах можна приняти на віру і не зі всім можна погодитись, бо богато в них є невикінченого і непродуманого. Та з цим не криється і сам автор, заявляючи, що стаття його вийшла за браком часу невикінчена і не так основно оброблена, як-би він того бажав. І дійсно: перша половина статті є добре оброблена і обгрунтована, за те кінець і головна її частина вийшла якось помнята і наспів скорочена, а проєкти організації нежиттьові, недоладні і невитримані.

До позитивних сторін цих проєктів треба віднести в першу чергу двохстепенність організації, специялізацію і районізацію. Але це суть тільки голі гасла, які в дальших виводах автора не були освітлені і навіть самим автором заперечені. Говорячи про двохстепенну організацію, він проєктує виразну трьохстепенну, бо основною клітиною у нього являється нинішна кооператива, далі іде окружна спілка і нарешті централя. Він намагається дати окружній спілці характер кооперативи І. ступня, але це йому не вдається. Кооперативою першого ступня рахується тільки така кооператива, де членами являються фізичні особи, чи то продуценти, чи споживачі. Інж. Раковський думає, що цей характер кооперативі надають її операції, себ-то чи вона сама безпосередньо закуповує с.-г. продукти, чи за допомогою инших кооператив, що являються її членами. Але не це визначає ступінь кооперативного обєднання; його визначає тільки склад членства, бо инакше тоді можна було-б кожду кооперативну надбудову заряжувати до кооперативи І. ступня.

Специялізація у інж. Раковського також є заперечена в його-ж таки виводах. На його думку специялізацією буде, коли замісць існуючої нині універсальної кооперації заснувати другу у формі окружної спілки, яка буде все необхідна для сільського господарства своїх членів їм постачати і всі злишки від цих господарів закуповувати. Але яка-ж тут буде ріжниця з тим, що є? Це-ж будуть ті самі штани, тільки назад ґудзиками. Це буде не облегчення справи, а обтяження її, бо окружна спілка буде задовольняти потреби не одного лише села, як то нині є, а цілого району, що очевидно буде далеко складніще від того, що робиться в сільській кооперативі. Тож специялізацією ще не можна назвати механічне відділення споживчого відділу кооперативи від всіх инших її відділів. Специялізацією буде називатися така система організації, коли кожда галузь збуту і закупу ріжних артикулів сільського господарства обслуговується окремою кооперативою, та союзом цих кооператив. Та навіть і такого розділення кооративи на дві — сільсько-господарську і споживчу — в проєкті інж. Раковського немає, бо основою ніби-то окремої сільсько-господарської кооперативи являється споживча копеheader. При чім ця споживча кооператива мусіла-би бути одночасово членом двох надбудов: повітового союза і окружної спілки. Таким чином по проєкту інж. Раковського виходить не специялізація, а ще більша мішанина ніж нині є. То яка-ж з цього користь і де тут розбудова сільсько-господарської кооперації?

Що до районізації, то це безперечно правильна думка. Сільсько-господарські кооперативи (крім кредитових) не можуть бути в кождому селі. Вони мусять бути великих розмірів, а тому обсягом своєї діяльности мусять мати більший район. Але організація таких коопе-

ратив має виглядати інакше, ніж це проєктує інж. Раковський. Творити маленькі районові союзи споживчих кооператив для того, щоби вони скуповували через ці кооперативи мішанину збіжжа чи якихсь инших продуктів не має жадної потреби, бо то справі нічого не допоможе. Кооператива, що закуповує ці продукти, мусить стояти в безпосередньому контакті з індівідуальними господарствами, себ-то з самими продуцентами, це є основна вимога кождої збутової чи перероблюючої кооперативи. Потрібна вона для того, щоби кооператива була в стані кождий продукт і кожду доставлену партію його відповідно кваліфікувати і сортувати. Крім того, тільки при такій організації вплив кооперативи на поліпшення і інтенсифікацію господарства своїх членів буде реальний. Збутова кооператива старається не тільки виробити добру марку на продукти своїх членів і в цей спосіб досягти справедливої ціни за ці продукти, але головно підняти культуру сільського господарства на вищий ступінь і продукувати в цих господарствах такі продукти і такі сорти їх, які являються модними на ринку. Окружна спілка цього не досягне, коли буде кооперативою II. ступня. Проти надання цій спілці характеру кооперативи I. ступня інж. Раковський висуває той аргумент, що мовляв, »дуже тяжко булоб намовити нашого селянина належати рівночасно до двох або більше кооператив, а ще тяжче переконати його, щоби вступив в члени кооперативи позамісцевої«. Виходить, що селянин мусів-би стати членом окружної спілки помимо своєї волі, а за допомогою якоїсь хитрої механіки через споживчу кооперативу. Я думаю, що тягнути його до окружної спілки через споживчу кооперативу було-би несерійозно і недоцільно. По перше, як кажуть, силуваним волом хліба не доробишся, а по друге селянин не буде бачити безпосередньої користи з тої нової кооперативи, куди його примусово затягнули в члени, бо всю справу буде заслонювати місцева споживча кооператива, яка через хаотичність свого діловодства не завше тішиться довіррям своїх членів. А від того, що буде заснована окружна спілка і закуплені продукти будуть записуватися на инші рахунки, ніж то нині робиться, справа ще кардінально не зміниться і кооператива не стане ліпшою. Крім того, не всі члени споживчої кооперативи будуть мати інтерес в окружній спілці, а тимчасом ця кооператива мусить внести уділи до окружної спілки із своїх загальних фондів і очевидно не в малих сумах. Тож бідніщі члени споживчої кооперативи будуть завше противитися і розуміється не без рації. Правда, інж. Раковський пропонує встановити ріжну кількість уділів, в залежності від оборотів кооперативи з окружною спілкою, але попробуйте тоді доказати тому бідніщому, членові споживчої кооперативи, що його інтереси не є покривджені! А це ледви чи спричиниться до розросту споживчої кооперативи і до придбання нових членів для неї. Тимчасом нинішній стан наших пооператив у цьому відношенні лишає багато до побажання.

Оминаю цілком функції і завдання окружної спілки, бо вважаю саме існування її недоцільним. Ці функції виконують нині і могли-би краще виконувати, ніж окружна спілка, повітові союзи. Коли закуп продуктів окружна спілка робить не безпосередньо у членів, а через споживчу кооперативу і в цей-же спосіб постачає їм всякі сільсько-господарські потреби, то чому-ж це не міг-би зробити Повітовий

Союз, який має і район більший, що являється дуже важним, і має можливість кращих фахівців удержувати? Зробити споживчі кооперативи своїми помічними органами і переводити всю рахунковість по иншому способу, ніж нині є, потрафив-би і Повітовий Союз. Інж. Раковський думає, що Повітові Союзи мали-би перетворитися (чи правильніще: залишитися і подалі) гуртівнями для споживчих кооператив. Коли-би справа полягала тільки в цьому, то краще тоді було-б сказати, що треба побудувати нові паралєльні Повітові Союзи, чи то сільсько-господарські, чи то споживчі; тоді та »клітина« мусіла-би належати одночасово до двох Повітових Союзів. Але чи було-б це упрощення і облегчення справи? Із цього виникла-би така мішанина, що мабуть і »упрощене« книго- та діловодство не помогло-би. Для нових союзів крім того треба було-б і нові капітали дати, а ми знаємо, як ця справа з фондами Повітових Союзів стоїть нині, коли є лише один союз. Вже краще було-б запроєктувати, щоби нинішні Повітові Союзи відчинили у себе с.-г. відділи. Але що-ж тоді було-б нового в проєкті? Ці відділи здебільшого існують і нині, тільки функціонують зле.

Що-до самої організації окремих спілок, то проєкт інж. Раковського також не витримує критики. Надзірну Раду тільки обірають загальні збори кождої кооперативи (і це інж. Раковський вважає за II.-го степенну систему організації!), а дирекцію призначає в одній частині Надзірна Рада, а в частині Централя. Такий спосіб призначення дирекції практикується що правда у большевиків. але там це є вислід специфічних централістичних тенденцій. Знов Загальні Збори спілки складаються з відпоручників кооператив на зразок нинішніх Повітових Союзів. Нарешті відповідальність окружної спілки, на думку інж. Раковського, мала-би бути обовязково обмежена (3-х кратна). То де-ж тут сільсько-господарська кооперація? Ми знаємо, що більшість с.-г. кооператив I.-го ступня за кордоном мають необмежену відповідальність, а тут засадничо проектується лише 3-кратна відповідальність, чи взагалі обмежена!

Що до централі с.-г. кооперації, то вона в проєкті є також неліпша від окружних спілок. Завдання її подано лише в частині, схема організації необроблена. Неясно поставлена справа з товаровими зворотами і надплатами. Лише відділ закупу с.-г. продуктів мав-би ці надплати давати окружним спікам, тоді як »зиски« від відділу постачання »рільничих артикулів« малиби залишатися в централі для скріплення її фондів, а про решту відділів зовсім не говориться. Як-же тоді узгіднити інтереси членів низових кооператив у тих випадках, коли вони один раз збувають збіжжа (надіються на надплати), худобу (нема надплати), або щось для господарства купують (нема товарового звороту)? Це є незгідне з засадами кооперації. Кожда кооператива, незалежно від її ступня, мусить додержуватися засади товарових зворотів і надплат, бо це є головний двигун віри в кооперацію, бо це є цемент, який скріплює ціле кооперативне обєднання в одну цілість. Нічого в проєкті також не сказано про сільсько-господарську індустрію і хто її має вести. А це-ж є галузь, яка потрібує окремої і серіозної уваги.

Так в загальних рисах виглядає проєкт інж. Раковського про розбудову с.-г. кооперації. Думаю, що нині відмовився-би від нього

і сам автор, бо очевидно написав його поспішаючи і докладніще не обдумавши. Кинуті лише правильні гасла, але самий проєкт не має з ними богато спільного.

Інж· д-р. Д. Няньчур.

Конець буде*).

Дрібні дописи.

(До цього відділу просимо пов. Читачів надсилати всякі, хочби дрібні замітки на біжучі теми. — Ред. К. Р.).

Чи рентується в нас в теперішних умовинах продукція молока?

Українське селянство по цьому боці ризького кордону, опинилося по війні в скрутному економічному положенню. Перша і то найголовнійша причина тої економічної скрути, це т. зв. ножиці, котрі страшно розтулені, т. з. ціни товарів, які селянин купує страшно високі в порівнанню до цін товарів, які селянин продає. Селянство стоїть перед матеріяльною катастрофою і не дивниця, що шукає способів оборони. Одною з кількох оборонних точок перед повоєнною нуждою, має бути інтенсифікація нашої хліборобської господарки — тоб-то побільшення продукції та приходів з того самого клаптика землі при збільшенім вкладі праці.

Проєктів маємо кілька, приміром пересаджування збіжа, птаховодство, годівля безріг, молочна господарка, плекання цукрового буряка і т. д. Всі ті способи з виїмком першого, котрий ще не випробований в ширшому масштабі і другого, себ-то годівлі курий, котра частинно рентується і варто на неї більше уваги звернути, на мій погляд, завели надії селянина. Я хочу ширше обговорити одну з тих оборонних точок, за яку вже вхопилося наше селянство, т. є молочарська господарка.

Молочарський промисл, сміло можна сказати, в нас вже є досить зорганізований кооперативним способом і торговельно і технічно і повинен би приносити користь нашому селянству, тим більше що годівля худоби є в нас майже примусовою, з огляду на гній, без котрого наша земля не обійдеться. Одначе так воно не є. Ціни молока і масла доходять часом до половини цін передвоєнних а часом і того нема. Коли я вище поставив питання, чи рентується молочарсько-промислова господарка, то це тому, що в нас часто підносяться голоси, як в пресі так на ріжних зібраннях, що ми повинні на взір Данців переходити до годівельної і молочарської господарки, а покидати господарку збіжеву. Я не буду казати, що такий погляд є цілком мильний, лише кажу, що з молочного господарства при теперішних цінах

---

*) В другій частині своєї статті ш. автор подає свій плян майбутньої структури зах.-укр. кооперації. — Ред. К. Р.

масла користь для селянина невелика або і жадна. Возьмім такий примір: жито коштує тепер пересічно 3·50 до 4 доляри — (поминаю сегорічний маєвий спадок цін, котрий був хвилевий а то через те, що богато збіжа в магазинах зіпсулося і мусілося його випродати) — виходить, що жито платиться ліпше, як перед війною, тоді коштувало 12 до 14 корон, або долярами 2·40 до 2·80. Коли взяти під розвагу, що вартість доляра впала, а властиво що ціни фабричних виробів подорожіли о 60 до 100% в долярах, то приходимо до висновку, що ціни збіжа рівняються цінам передвоєнним, а коли ні, то бодай доходять до 90—90%. Вправді з доброї ціни збіжа користають в першій мірі дідичі, мають отверті кредити в польських банках, як рівнож податкові пільги, або цілковиті звільнення від податків. Значиться. що і тут селянинови не хоче зазуля кувати. Селянин не може чекати доброї ціни, а мусить продавати зараз по жнивах, коли ціна найнища. (Цьому може протиставитися тоді, коли в кождому селі буде кредитова кооператива, оперта на власних силах, на дрібних, але масових вкладках ощадности).

Тепер приходжу до цін молочарських виробів. Масло платиться тепер від 4·50 до 7·50 зл. за 1 кг (ціни гуртові), в долярах виходить 0·50 до 0·83. Перед війною платило масло 3 до 5 корон, або від 60 центів до 1-го доляра. Перед війною можна було купити за 3 корони 2 метри сукна на зимові сподні, 10 хусток за 5 корон (по 50 сот.), за 10 корон пару добрих черевиків, або за 30 корон першого ґатунку мужеські чоботи, т. є. за 2 кг масла черевики, за 1 кг — 10 хусток, за 6 кг масла найліпші чоботи. Нині сукно 18 зол., або близько 2 дол. 10 хусток по 1·50 15 зол., або 1 дол. 75 цт. черевики 35 зол., чоботи 100 зол. Кілько кільограмів масла треба, щоби купити котру з тих річей? З повищого бачимо, як за півдармо віддає нині селянин свою працю. На мій погляд теперішня ціна масла є за низька, щоби покрити кошти продукції молока. Я дуже просив-би, щоби й инші селяне-господарі висловилися, чи так воно є, як мені видиться.

Микола Комищук).*
селянин (Печеніжинщина).

---

*) *Від Редакції.* Поміщуючи цей допис п. К—ка, позволимо собі звернути увагу на те, що цікаве питання, яке він видвигнув, не дасться вирішити чисто теоретичним способом (як це робить він у дальшій частині статейки, яку пропускаємо). Питання про те, чи оплачується чи ні продукція молока в нaших умовах, може вирішити тільки сам господар, кождий для себе окремо, ведучи через якийсь час (кілька літ) добре господарське рахівництво, записуючи точно, все що його коштує годівля корів. Коли б хто мав такі записки вже тепер, то ми радо надрукували б їх в нашому журналі. — Автор нашого допису домагається підвищення цін масла, але не треба забувати, що ціна масла регулюється не лише нами, а й другими продавцями. Її регулює світовий ринок, як всі ціни взагалі. Очевидно, чим більше ринкового масла матимемо на продаж в своїх руках, тим більше зможемо впливати на висоту цін. І тому не зменшення продукції масла, як припускає т. К—к, тільки її збільшення по наших кооперативних молочарнях дасть нам змогу дати селянинові кращу оплату його праці. — В кождім разі уваги шан. автора дуже цікаві, особливо тим, що автор їх — селянин від плуга. Це свідчить, що наше селянство вже вчиться господарити як то кажуть »з олівцем в руці«, а це найкраща запорука поступу.

Про деякі недомагання і потребу направи.

Чимраз більше чути голосів про лихий стан справ по наших кооперативах. Де причина? Кооперація не є хаотичне, індивідуальне господарство, але організація плянова, що вимагає наукового проводу. Ми часто говоримо і пишемо, що у нас нема вишколених крамарів, книговодців і взагалі фахового персоналу в кооперативах І. ступіня. Але чи згадуємо колинебудь, що у нас нема фахового проводу? Ми кажемо, що для крамарів і книговодців треба заводити курси, але забуваємо про те, що в першу чергу нам треба було б послати на такі курси наших деяких директорів та організаторів. Ріжниця лише в тім, що для крамаря і книговодця вистарчить бодай короткотерміновий курс, але директорові це нічого не поможе, бо на керуючих ролях мусять бути не курсанти, але освічені і свідомі кооператори. Тож не кажім, що вся вина лежить в бракові фахового персоналу на низах. Більша вина лежить в проводі, в керовництві. Ми не маємо ні пляну ні системи в нашому керовництві, а коли иноді і спроможемся на них, то не вміємо їх додержати і перевести в життя. У нас при кожнім пляні виникає зараз сумнів, зроджується запитання »а чи заробим ми на цьому, чи бува не стратимо чогось?« І зараз кидаємось на примітивні самовинайдені способи, не знаючи навіть, що для всього вже існують випробовані методи і непорушні засади. Керуючим мотивом у нас завше є комерційна сторона справи, торгівля. Тому цілком слушно каже інж. Раковський в своїй статті, що ми мусимо нарешті перестати трактувати кооперацію, як торговельне підприємство, сила якого міряється зиском. Я не знаю, чи скоро ми усвідомимо собі цілий траґізм такого положення нашої кооперації? Арґументом за »комерційність« нашої кооперації висувається те, що ми бідні, тому, мовляв, мусимо вміти торгувати і збивати собі в цей спосіб власний капітал. Одначе, при цьому забувається, чи просто не знається, що цим ми тратимо безмірно більший капітал — організаційний. Та ще було би пів біди, коли би ми вміли торгувати, але вся біда в тому, що ми не вміємо торгувати, бо ми засвоюємо собі не модерні засади нинішньої торгівлі, а орієнтуємося на дрібного, некультурного крамаря, для якого всі засоби є добрі. Повітовий Союз, »торгуючи« з кооперативами, старається в найкоротшому часі і всіми способами »вивінувати« як найліпше сам себе. Коли низові кооперативи домагаються більшої ціни за доставлені до Союза яйця або звороту зиску за них, то Союз заявляє по адресі кооператив: »а що це їх обходить, по чому ми продали яйця?« Тож тепер треба себе запитати, де є свідоміщий кооператор і кому потрібний кооперативний курс — тому на »низу«, чи тому на »верху«? Як же ми після того можемо дивуватись, що у нас нема довіря з боку кооператив до своїх надбудов і що вся вина за зневіря складається на »панів«, інтеліґенцію?

Ми часто нарікаємо, що по наших кооперативах не виводяться страти, манка і просто крадіжки. При цьому забуваємо, або з певною долею приємности замовчуємо про т. зв. »надвишки«. А тимчасом це є зло не менше від »манка«. Бо звідки в кооперативі може взятися надвишка? Строго кажучи і при правильному веденні справи,

манко в споживчій кооперативі є природнім явищем і воно мусить бути, бо якась частина товару висохне, розсиплеться чи піде на розваження і тому в західньо-европейській кооперації, як правило, на ці недостачі відраховується від $1/2$ до 1% загального обороту, але — надвишка? |З чого вона походить? Чи ж товари з часом збільшуюються в кількости сами від себе, чи може деякі з них натягнуть у себе стільки вохкости, що це зробить загальну надвишку? Очевидно ні. Причина тут лежить в тому, що або в кооперативі ведеться неправильна рахунковість, або крамар, по способу приватного дрібного торгівця, »натягує« своїх клієнтів. І це не ганьбиться а навіть ще похвалюється! — Що ж до наших манк, так би мовити ненормальних і білянсових страт, то розумієтьья це — велике лихо і з ним треба боротися. Але як? Де причина його? Звичайно кажуть, що причина лежить у відсутності фахових працівників по кооперативах, головно склепаря і книговодця. А чи так воно є в дійсності? Не в цьому лише, а головно в тому, що в нас нема ясної операційної рахунковости, нема доцільної і доброї системи діловодства. А це все залежить від центрального керовництва і від повітового проводу. В одній кооперативі ревізор РСУК. ствердив касового манка 505 зол., потім поїхав люстратор з повітового союза і найшов 404 зол., а я сам нарахував аж 770 зол. Хто ж був тут правий? Тяжко сказати, бо кождому з нас було не все ясно, бо кождий раз бракувало якихсь документів, або породились нові. В другій знов кооперативі, що має білянсово власних капіталів 1400 зол., при люстрації найдено манка на 1500 зол. Знов ніхто не винен, бо нема ясних ні матеріяльних ні моральних доказів на одну чи кілька осіб, бо ціле господарство кооперативи капарилося в найгірший спосіб, бо протягом $1^{1}/_{2}$ року кооперативу ніхто не одвідав ні з РСУК. ні з ПСК. А таких кооператив у нас є безконечна кількість і число їх постійно зростає, бо ми підійшли до Рубікону, який мусимо перейти, коли не хочемо рано чи пізно з гуркотом завалитися. Очевидно, тут лише одне вишколення крамарів і книговодців не поможе. Навпаки, мушу ствердити, що в тих кооперативах, де були спритні і здібні книговодці та крамарі, виявлялись з правила найбільші манка і шахрайства. Тому дуже влучно один член Надзірної Ради ПСК. сформував сучасне становище нашої кооперації, сказавши, що ми (Повітовий Союз) виховуємо злодіїв по селах. І це є свята правда, це може ствердити кождий свідомий кооператор, який близько і реально дивиться на річі.

Знаю, що мені можуть закинути: »ну то що ж, значить не треба вишколювати фахового персоналу на селі?« Такий закид буде несеріозний. Вишколювати треба, це є неминуче, але це буде пів-средство, коли ми не змінимо цілу систему нашої плянової роботи і не вибиремося з плутанини, в яку чим далі, то все більше залазимо. Життя нас переросло, обігнало і правильно формулює інж. Раковський, що наші кооперативні надбудови за ним в безпорядкові підбігають. Але це підбігання нам не поможе. Треба іти твердою ходою, маючи перед собою ясні перспективи. Тому не самі курси для крамарів і не самі заклики до нашого жіноцтва, що б воно оживило і підтримало нашу кооперацію, спасуть положення, а підбір освічених кооператорів на верхах без огляду на їх партійну чи гурткову приналежність і правильна система кооператив-

ного будівництва по цілому нашому краю; мусить стати засадою, що тільки фахово кооперативно освічені кандидати можуть одержати працю в кооп. надбудовах. Вже тільки одна пропаганда щиро народницької інтелігенції нам не вистарчить. Несвідоме населення можна запалити агітацією лише на якусь одноразову акцію, але до систематичної праці одної пропаганди ще за мало. Найбільш переконуючим для такого населення є реальне діло, заведене як добрий годинник, де кожде колісцятко має своє призначення і крутиться в певному напрямкові.

Свої подрібні завваження що до направи системи діловодства і будівництва подаю на іншому місци. *Г. Няньчур.*
(Тернопіль.)

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі першої декади серпня на варшавській біржі валют був зглядний спокій і слабий торг; легко знижкували англ. фунти, франц. франки, голяндські фльорени і другі европ. валюти. Курс доляра не змінився. (8·88—8·88 3/5 за 1 доляр),

За инші валюти платили у Варшаві в злотих дня 9. VIII. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·24½
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	34·90
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·52
Чеські корони (за 100 кч.)	26·38½
Австрійські шилінги (за 100 ш.) . . .	125·62
Золотий карбованець у Львові 23. VIII —	4·64

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 23-31.VII	Пшениця: 1-8.VIII	Жито 23-31.VII	Жито 1-8.VIII
Берлін	6·18	6.22	4·63	4·74
Чікаго	5·20	5·01	4·28	4·27
Ліверпуль	6·05	6·08	—	—
Буенос Айрес	4·74	4·46	—	—
Відень	5·04	—	4·21	—

	Овес: 23-31.VII	Овес: 1-8.VIII	Ячмінь: 23-31.VII	Ячмінь: 1-8.VIII
Берлін	4·42	4·38	4·36	4·25
Чікаго	3·45	3·46	3·10	2·88
Ліверпуль	4·48	4·52	—	—
Буенос Айрес	3·27	3·12	—	—
Відень	3·38	—	-	—

На польських торгах і біржах рух цін в часі від 23.VII.—8. VII. 1929 р. був неодностайний, як показує табличка (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця: 23-31.VII	Пшениця: 1-8.VIII	Жито: 23-31.VII	Жито: 1-8.VIII
Варшава	5·65	5·59	2·91	3·14
Познань	5·45	5·42	2·79	3·04
Львів	5·16	5·22	2·83	3·11

	Овес: 23-31.VII	Овес: 1-8.VIII	Ячмінь: 23-31.VII	Ячмінь: 1-8.VIII
Варшава	3·11	3·00	—	3·34
Познань	2·88	2·89	3·23	3·42
Львів	2·61	2·61	—	—

На львівській збіжевій біржі нотовано (льоко Львів вагон) дня 23. VIII. (в зл.): пшениця 45·50—46·50, жито старе 26·00—26·50, овес 20·00—20·05, ячмінь 22·00—23·00.

Мука зросла в ціні. Нотовано в днях 5—10 VIII. в зл. за 100 кг:

	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	76·00—80·00	42·00—43·00
Познань	73·50—77·50	43·00 —
Львів	74·00—77·00	40·00—44·00

Каша. Нотовано у Варшаві дня 9.VIII. за ячмінну I. 45·00, II. 48·00—52·00, перлова A 62·65; гречана палена 60—65, ломана 57—60, біла ломана 72; краківська 0 і I. 90—110, II. 80—85. У Львові 23.VIII. каша гречана 50% пол. 57·75—59·75, пшоняна —, ячмінна 42·00—43·00·

Фасоля. У Варшаві платили 9. VIII. за 100 кг: зеленої 35·00 до 40·00, жовтої 45·00 до 50·00; горох 40·00—50·00. У Львові 23. VIII. фасоля не нотована, горох пів-Вікторія 53·00—57·25, пільний 36·00 38·00.

Паша. 5—10. VIII. В Катовицях за 50 кг льоко склад Катовиці: сіно 7·00, конюшина 8·00, овес 16·00, солома 7·00, січка 7·00, житній грис 11·00. У Львові 23. VIII. за 100 кг: сіно гірше 7·00-8·00, солома прас. 4·00—5·00, грис житній 15·50—16·00, пшеничній 16·50 –17·00.

Худоба і свині. За 100 кг живої ваги платили 5—10. VIII. у Познані: воли найкращі 160 168, мірні 130—134; ялівки 164 - 170, добрі корови до 7 літ 150 – 160, старші 140—144, мірні 90—100; телята 190—240; свині товсті над 150 кг живої ваги 270—272, 120—150 кг 264—268, 100—120 кг 252—258, 80—100 кг 230—240.

Мясо. У Варшаві галя гурту за 1 кг: волове заднє 3·00, теляче заднє 3·00; свинина 1 кг живої ваги 2·40—2·80 зл.

Масло. Ціни масла в серпні легко звижкували (на яких 10%). Нотовано за 1 кг в гурті:

	I. сорт.	II. сорт.
Варшава	5·60	5·00
Львів	5·40—5·60	—
Катовиці	5·90 6·40	5·20—5·40

Яйця (1—15. VIII. 1929). Вже в другій половині липня майже на всіх яйчарських ринках тенденція стала слабшою і ціни опустилися, бо занадто непропорційним було співвідношення між цінами та консумцією. В першій половині серпня як ціни так і тенденція переважно не були сталими, а вагалися, але до дальшого підвищення цін не дійшло. Тепер майже на всіх ринках попит незначний, збут трудний і більшого оживлення нема,

Німеччина — спокійно, ціни удержуються все на одному і тому самому уровні, в пфенігах за 1 яйце франко вагон Берлін платять: німецькі питні важчі ніж 65 гр – 14½, свіжі тієїж самої ваги — 13½, польські більші 10½, нормальні 10.

Англія — достави товару невеликі, але збут тяжкий, за 120 штук в Льондоні платять в шилінгах і пенсах: англійські 18/0—22/0, польські блакитні 10/9—11/3, польські червоні 9/3—9/6.

Австрія — рух в торговлі слабий, ціни знову упали, за 1 яйце в сот. австр. платять: польські пріма та російські – 15—15½, югославянські та угорські — 16¼—16½.

Польща. Під впливом змін, що зайшли на заграничних ринках, ціни в краю в другій половині липня почали спадати, щоби в початку серпня знова частинно піднестися. Але до останнього часу на краєвих ринках тенденція і ціни більше або менше вагалися.

Львів — тенденція слабша, мимо того, що товару привозять небагато, платять: товар 48/51 кг дол. 28,50—28,75; товар 51/54 кг — дол. 29,25—29,50.

Станиславів — настрій на ринку слабший, за товар експортовий платять дол. 30.

Тернопіль — яйця оригінальні зл. 221—230, яйця експортові франко границя дол. 30,50.

Краків — ціна знову упала, достави незначні, положення спокійне, платять: яйця оригінальні зл. 232—235, яйця експортові дол. 30.

Катовиці — на ринку відчувається брак більших яєць, платять: яйця найкращі зл. 264—280, яйця брудні і малі зл, 240—255.

Варшава — тенденція утримана, яйця франко склад Варшава платять зл. 235—245.

Господарське положення в Польщі.

Не тільки передновок за нами, але і жнива вже пройшли. Для країни з переважаючим аґрарним характером це відомі сезони зі своєрідними проявами. Передновок, як знаємо, пройшов під знаком наглого спаду цін жита і бараболі, що мало своє значіння, ріжне для ріжних ґруп населення. Хто мав непро-

дане або для продажі нагромаджене жито, той нарікав і жалівся; хто мусів на переднівку докуповувати на життя і на засів, той був радий з низьких цін. Але ось-що найцікавіше: Колиб хтось думав, що незвичайно низькі ціни жита потягнуть за собою незвичайно низькі ціни готового хліба, той росчарувався найприкріше в світі! Мимо того, що жито впало на ціні майже на половину (по селах купували жито навіть за 18 зл.!), ціна готового хліба весь час або зовсім не змінилася або тільки дуже незначно (вагалася у Львові між 40—50 ґрошів за 1 кґ хліба питльованого; в малих містах була ще вища, доходячи по селах навіть до 60 ґр. за кґ!). Також ціни житної муки держалися дуже високо і споживач заходив в голову, де причина цього непонятного явища. Не хотіли бачити цього дива також урядові цінові комісії і апровізаційні орґани або давали знак життя аж тоді, коли період знижки цін доходив до кінця і жито трохи зачало дорожіти. Мусіли дати знак життя, бо як тільки жито подорожіло о 2 зл. на сотнарі, хліб прим. у Львові підскочив відразу на 5 ґрошів на 1 кґ (що за відношення!).

Цього року виявилося як не мож краще, хто найбільше зискує на дешевих цінах збіжа! Споживач хліба майже зовсім не відчув якоїсь полекші (найкраще про те свідчать урядові звідомлення статистичного уряду про кошти утримання). Деж поділася ріжниця між цінами хліба і жита? В чиїх руках остала праця продуцента жита? Очевидно, що тільки в руках тих, що торгують збіжжам та перемелюють його на муку — млинів. Кооперація споживачів не зможе ніколи дати своїм членам дійсно дешевого хліба, як довго не матиме своїх млинів. А для наших гірських і підгірських околиць справа постачання хліба насущного, є справою не останньої ваги.

При тяжкій ситуації в Польщі, коли надії на одержання капіталів з закордону покинули вже найбільші оптимісти, коли скрізь безгрошевя а векслеві протести ростуть далі з місяця на місяць — очи всіх звернені на хлібороба. Що принесе сьогорічний збір рільних плодів? Добро, богацтво, нові капітали в виді тисячів ваґонів зерна і инших плодів, чи нову катастрофу?

Отже ґазети приносять вісти, що жнива переходять »нормально« збори середні або й краще чим середні. (Так пишуть урядові ґазети але не згадують кілько збіжа зросло і зігнило через літню слоту). Та відразу виростає питання, кому цей збір має прийти в користь. Продуцент очевидно хотівби щоби не тільки було державі на податок і банкам та вірителям на оплату довгів і процентів, але й йому щось трохи. Виринає знову питання економічної політики і орґанізації торгівлі сільсько-господарськими продуктами.

Політика держави в минулому році, захоплена етатизмом а може й з инших причин пішла по лінії: відрізати Польщу від світових ринків, утрудннюючи як привіз так і вивіз с. г. продуктів. Крім того держава за взірцем совітської політики почала виступати як покупець збіжа, закуповуючи т. зв збіжеву резерву. Перша річ урядові не повелася: йому не вдалося відрізати Польщу від світових ринків. Спад цін жита на весні ц. р. був не тільки наслідком власної політики, але й спаду цін на світових ринках. Це почасти оправдує політику уряду; бо він тому не винен, що якраз тоді, коли зміряв до вирівнання осінних і весняних цін, вони упали на весну на світових ринках, чого не буває майже ніколи Приповідка каже, що »побідника не судять«. Але її можна обернути і сказати: зате судять і то дуже того, хто програє. І так виступили з різкою критикою урядової політики заборон вивозу та збіжевої резерви рільничі круги. В своїх публікаціях вони не щадять »етатистичної політики«, висуваючи домагання вільного вивозу всіх збіж і заведення дозволів (»свідоцтв«) на привіз збіжжа із загрпниці. Вони слушно замічають, що утруднення вивозу збіжа минулої осени діло на тим більшу знижку цін в в осени а державна збіжева резерва давила ціни весною. І так вступаємо в осінню пору з дуже низькими цінами рільних плодів. Чи не моглаб в такім разі держава почекати зі стяганням податків до часу, поки ті ціни якось поправляться?

Хоч і сама справа вивозу і довозу збіжа торкається в першій мірі пшениці, яку плекає головно велика власність і в дещо меншій мірі жита, то з цього не випливає, що положення дрібних хліборобів-селян є добре. Навпаки, є виразні ознаки погіршення його стану. Найбільше допікає йому брак капіталу до обороту. Навіть звичайно оптиміст у своїх оцінках, американський делеґат при польськім уряді п. Дювей цим разом звернув увагу на неможливі кредитові відносини в Польщі:

»... хоч споживання виявляє явний нахил до зменшення. Так, як попереднього разу, вигляди є найменше корисні під кредитовим зглядом. Інкасо (вексль) стає чимраз трудніше, а кількість протестованих векслів росте Коли ця сума виносила в січні нище 77 міл. зл., то в

маю досягла $113^1/_2$ міл. зл., що робить кругло 47% зросту за 5 місяців«. Далі п. Д. звертає увагу на особливо важке положення рільництва. »Хоч збори мин. р. були добрі а цього року заповідаються ще краще, то однак положення рільників є незадовольняюче через знижку цін«. Рапорт звертає далі увагу на те, що зубожіння села не дає йому змоги купувати вироби промислу а відси пішла кріза в промислах, які працюють для села (текстильні вироби, рільничі машини) Скріплення купної сили сільського населення є в загальнім інтересі промисловости.

Цього літа до Польщі довезено значно менше деяких товарів, як минулими роками і тому вперше за кілька літ торговельний білянс Польщі поправився: вивіз навіть перевищив довіз (о 10 міл. зл). З цього приводу в польських кругах велика радість, особливо в тих, що стоять близче урядової ґрупи. Дехто каже, що це якраз наслідок політики заборони вивозу збіжа закордон. Виходилоб в такім разі, що коштом села направляється державна господарка. Хто знає, може в тім і є трохи правди. Але коли близче придивитися, чого менше привезено, то показується, що тих товарів, які в краю не родяться, не виробляються. Отже зменшення довозу є наслідком зменшення споживття в Польщі, отже наслідком зубожіння. Другою причиною є те, що закордонні фірми обмежують доставу товарів на кредит до Польщі. Чи є отже чим тішитись?

В Польщі йде все таки доволі жива праця над упромисловленням краю та розвитком торговлі. Розвивається живо електротехнічний промисл, стремить до санації нафтовий промисл, також вуглевий і цукроварський. На познанській виставі робрено велику пропаґанду в напрямі підпирання польського промислу. Це коштувало великі гроші, а мимо того заграниця не виявила надто великої цікавости до вистави. Говориться про направу господарки і торговельної справи в державних лісах. Не вирішена ще справа електрифікації шести воєвідств американським концерном Гаррімана. Кругом цеї пропозиції ведеться ще горяча пресова полеміка між сторонниками проєкту та його противниками. До Львова дійде на днях земний пальний ґаз з Дашави коло Стрия і промислові круги виявляють вже велике зацікавлення ним, бо-ж це означало-б дешеве топливо для погону машин. Чи тільки надії ці здійсняться? Чи ґаз буде дійсно дешевий (не дивлячись, що він із Дашави)? Про калькуляцію ціни ґазу льоко Львів досі нічо не чути а від цього залажить практичне примінення нового джерела енерґії. Один зі спеціялістів пророкує Львовові величезний промисловий розмах, якшо ґаз буде дешевий. Може тоді і українська кооперація дала-б себе спокусити на розбудову деяких промислових підприємств (прим. хочби пекарні)?

З приводу підвижки ціни цукру. Після пресової підготовки публичної опінії, яка звертала увагу на крізу в цуковій промисловости Польщі — дійсну чи видуману, хто може сконтролювати не маючи права вглядати у тайни калькуляці і рахівництва підприємств — прийшла в саму літню пору, отже перед заготовками овочів і мармеляд, підвижка ціни цукру і то відразу на 10 сот. З цього приводу пише варшавський »Robotniczy Przegląd Gospodarczy«:

»Як оправдати цю підвижку? Чи зростом коштів сирівця чи роботизни? Ні. Кошти вугля не пішли в гору, платні робітників теж не піднеслися. Одиноку »причину« становить спадок цін цукру в Анґлії З цього виходить, що уряд і цукровники думають, що чим дешевший є цукор для анґлійського споживача, тим дорощий має бути для польського. Це раз. А друге: чи справді ситуація цукроварського промислу є така, що страти на експорті не можуть бути покриті з зиску на цукрі, проданім в краю? Ні. Є кільканацять цукроварів менших, далеко положених від моря, яких положення є дійсно трудне. Зате для більшости цукроварів теперішні ціни цукру були цілком вистарчаючі. Отже загальна підвижка була цілком неоправдана«.

Кредити »Банку Рольного« для хліборобів. »Bank Rolny« публікує довге поучення про осінні кредити, головно під закупно погноїв, а також на другі потреби хліборобів (до 100 гектарів площі, поверх 100 га має давати Банк Краєв. Господарства). На кредитову акцію Bank Rolny одержав 4 міліони зл. від державного емісійного банку (Bank Polski), крім того призначив на це кільканацять міліонів з власних засобів. Кредити банк уділює безпосередньо через свої відділи в краю.

Заведений в минулому році новий тип

кредиту: під застав рільних плодів, якось не найшов в цім році охочих користати з нього; в майбутньому Б. Р. думає звернути свою головну увагу на кредит під застав збіжа. Специяльно на цей кредит ухвалив держ. еміс. банк асиґнувати 30 міліонів. Цей кредит уділюється через ті банки, яким Б. П. уділить це право — в висоті 50% вартости невимолоченого збіжа.

»Małopolskie T-wo Rolnicze« невдоволене. Підчас побуту президента держави у Кракові влаштовано там на його приняття академію, підчас якої промовляв також містоголова »Малоп. Рільн. Т-ва« К. Лущевскі. У свою промову він вважав потрібним вплести кілька терпких заміток по адресі ріжних урядових чинників, з якими М. Т. R. приходиться стрічатися в щоденній праці. М. и. він сказав:

»Рільничі організації в Малопольщі після обєднання стоять днесь на висоті завдання, бажають спокійно працювати і виконувати поручення міністерства хліб. (!), однак стрічають часто великі труднощі, що виникають з льокальних амбіцій і з побоювань чинників, покликаних до співпраці, як повітові самоврядм, щоби не ділитися з рільничими організ. ціями заслугами за доконану роботу«

Далі промовець дає до зрозуміння, що всю аґрикультурну роботу треба передати рільничим організаціям

І справді: коли польські рільничі товариства все кладуть на те, щоби стати наче публичними організаціями і діста ють на те фонди, то однобіжна аґрикультурна робота повітових аґрономів, ветеринарів і т. д. являється для них небажаною конкуренцією. Але з другого боку: яким правом рільничі товариства, організації приватного характеру, посягають на публичні фонди, власність **всього** загалу? Як-би не ті фонди, не булоб і непорозумінь. Працюючи не грішми і працею членів, польські рільничі товариства не є в суті річи самопомічними організаціями.

Також в ділянці кредиту п. Л. висловив жалі:

»Сучасні кредитові умовини є жалюгідні, як для господарств великої, так і малої власности. Короткоречинцевий кредит в банкових установах є для загалу майже недоступний. Умови такого кредиту, через короткі речинці платности, є зло необхідне, яке приводить до руїни неодно господарство. Для дрібної власности кредит досі давався через каси Стефчика і це була форма найдоступніша для дрібного рільника. Під цей час, в пору дуже важкої фінансової ситуації, яку переживає дрібне хліборобство, ці кредити не тільки не були збільшені, але стягнено значні суми з Центральної Каси (де є розділья для кас Стефчика). Суми, які стягнено, ульоковано переважно в комунальних касах, які через свою бюрократичність і неприступність для дрібного хліборобства, не можуть віддати таких услуг, як каси Стефчика...«

Далі говориться доволі гостро про стягання асекурацій і суспільних обезпечень; методи стягання прирівняно до лихварства! Ось фраза:

— »...normy kar za niewpłacenie w terminie, jak 2% miesięcznie, równające się lichwiarskim procentom, wywołują oburzenie u płatników...«

»...sposób gospodarowania temi olbrzymiemi sumami, ściągniętemi z produkcji rolnej, nie zadawala ani ubezpieczonych, ani ubezpieczających«.

»..gromadzenie olbrzymich kapitałów zapasowych przez zakłady Ubezpieczeń i lokowanie tych kapitałów w hotelach i innych luksusowych urządzeniach, a pozbawianie tych kapitałów rolnictwa, nie może przyczynić się do podniesienia tegoż«.

Не можна не признати, що висловлюючи ці зовсім оправдані критичні думки, містоголова М. Т. R. виявив певну долю цивільної сміливости (в сучасних умовах), атакуючи вже не малих провінційних діячів, а саме центральне управління. Не всі хліборобські корпорації здобулися на такий тон.

Обєднання польських рільничих організацій.

Дня 10. липня ц. р. відбулося урочисте засідання обєднаних польських рільничих орґанізацій. Відбулося воно на замку, в присутности президента держави. Тим актом завершено акцію, що тягнеться від року і має метою уніфікувати громадські аґрикультурні орґанізації, яких було чимало по всіх дільницях Польщі. Головними партнерами є: варшавське Центральне Рільниче Товариство (орґанізація з переважаючим поміщицьким впливом) і Центральний Союз Кулок Рільничих (обєднує головно селян); до них прилучилися: Centr. Zw. Osadników, Zw. Kółek. i Organ. roln. Ziem Wschodnich, Polski Zw. Kółek. roln., Zw.

і Org. Roln. Ziemi Wileńskiej, Zw. Kółek Roln. Ziemi Nowogrodzkiej, Zw. Kółek Roln. Woj. Wołyńskiego. — Усі ці організації одержують тепер спільну централю у Варшаві п. н. Centralne Towarzystwo Organizacyj i Kółek Rolniczych«. Виходить, що обєднання наступило тільки на верху; на низах остають ті самі форми орґанізації які були досі.

Хто пригадує собі коли і серед яких обставин виринула справа обєднання, для того буде ясним цілий його характер. А саме: справа виринула негайно після того, як уряд м. Пілсудского задумав і задекретував т. зв. рільничі палати (досі введено в життя тільки одну — варшавську, не числячи Познанщини, де ці палати існують ще з німецьких часів). Якийсь час польські рільничі круги, ставлячись все з підозрінням до урядових починань, не знали, яке заняти становище до нової інституції, врешті вирішили, що рільничі палати треба дістати під свій виключний вплив; а що декретована виборча ординація дає можливість добровільним господарським организаціям іменувати до рільничих палат своїх представників, рішено створити один фронт цих організацій для походу на рільничі палати та ті фонди і посади, якими вони будуть розпоряджати. Отже на цілу уніфікаційну акцію треба дивитися так, як воно дійсно є: це є виборчий картель. Чи позатим найдуться інші сильніші моменти, склеюючі кріпше ріжнородні елементи, що обєдналися біля спільного інтересу, це покаже будучність. Не треба забувати, що крім клясових протиріч (поміщицтво з одного боку, селянство з другого), в обєднаній механічно організації діють ще й політичні розбіжности: як свідчить »Słowo P.«, варшавське Центральне Рільниче Товариство находиться під виразним впливом ендеків (Zw. Lud. Nar.), в централі Кулок. Рільн. сильні впливи Визволеня і Стронніцтва Хлопск-ого; преса цих партій весь час ставилася досить підозріло до уніфікації, боячись, що нова організація приведе до підпорядкування інтересів селянства інтересам дідичів і практично означатиме »кінець господарської самодіяльности селянства«.

З другого боку санаційна преса старається робити настрій, буцім-то уніфікація не має на меті ніщо інше, як власне здійснення ідеї »Корпоративної держави« по рецепті фашистівської доктрини. »Rolnictwo polskie zsyndykalizowane« — тріюмфує р. Kaz. Zakrzewski, конкурент теоретика Матушевського на львівському ґрунті, забуваючи тільки про одну річ: фашистівські синдикати є удержавлені орґани, публично-правного характеру, варшавське-ж новостворене обєднання є поки що добровільною громадською орґанізацією. Ця орґанізація, що правда, зраджує велику охоту стати офіційним чинником, сувереном рільної політики держави, та чи той характер їй дістанеться — це ще питання; очевидно, що все залежати-ме від того, які особи і напрямки будуть в чолі нової орґанізації, милі владі чи ні.

Нова орґанізація виступила зі своєю плятформою. А саме того-ж таки дня 10. липня ухвалено програмові тези. (Rolnik Ekonomista Nr. 15, стор. 67). Тези ці складені обережно і в загальних фразах; очевидно, що авторам їх ходило про те, щоби нікого не зразити: ні дідичів, ні селян, ні урядових чинників. Може й тому з програми виключено зовсім справи земельного устрою, навіть справи аґрарної політики держави потрактовано дуже обережно, а головний натиск покладено на справи аґрикультури, отже на те, що є більше-менше спільне і великим і малим рільникам. Що це зроблено свідомо, свідчить таке місце (другий уступ тез):

»Виходячи із заложення, що в рільництві, понятому як великий варстат рільничої продукції, переважають справи і інтереси спільні усім рільникам, Рада стверджує, що завдання інституції повинні виконуватися у співпраці і обєднанню всіх рільників, в опертю на рільничій науці і інтелєкті, отже через людей, що своїм образуванням і науковою працею пробивають шлях поступові рільництва ітд.«

Не забули згадати все таки двома словами про селян:

»nad podniesieniem stanu rolniczego, wśród którego masy drobnego rolnictwa przez długi okres czasu specjalnej uwagi wymagać będą«.

Трохи цього замало, коли взяти на увагу цифрову кількість »великих« і »малих« рільників, але більше і тепліше очевидно не могло бути сказано, бо щоб тоді на це сказали великі рільники?

Далі говориться:

»Cele instytucji są wyłącznie kulturalne — i dlatego nie może ona być w niczyjich rękach narzędziem działania na rzecz takiego czy innego stronnictwa, na rzecz takiej czy innej grupy społecznej«...

Отже обєднання свідомо не хоче бути становою орґанізацією певних суспільних ґруп, хоче, мовляв, репрезентувати тільки аґротехнічні інтереси рільної продукції.

Чи воно щиро подумано, чи це тільки красомовна принагідна фраза — неві-

домо. В кожномуж разі вже цих слів досить деяким орґанам польської преси, щоби розтрубіти радісну вість, що селянство польське створивши єдиний фронт »аґрарного солідаризму« з великою власністю, тим актом засвідчило свій відхід від гасел суспільного радикалізму (земельної реформи в першу чергу). Очевидно, що це не мусить бути якраз правдою.

Безумовно, що картель польських рільничих товариств у своїй діяльности »на кресах« буде змагати до повної монополізації »представництва інтересів всього рільництва« вже сьогодні перед публично- правними органами (через Małopolskie Tow. Rolnicze) і в майбутньому перед рільнчими палатами та що це тому вдасться, як вдавалося і досі. Протест з нашого боку піднести треба і він необхідний, але в якісь його наслідки вірити нема підстав.

З життя української кооперації.

Споживча кооперація на Вел. Україні в р. р. 1926—28,

Опублікована недавно Централею Споживчої Кооперації і її гуртівнею статистика споживчої кооперації на Україні за час від жовтня 1926 до жовтня 1928 р. є свідоцтвом поступу кооперації в цій ділянці. Умови існування трьох ґруп споживчих товариств — сільських, міських і транспортних — є дуже відмінні і всі цифри, що відносяться до кожної з них подані окремо, щоб ясніше показати спеціяльні напрямки їх розвою.

Число споживчих кооператив і крамниць:

Кооперативи:	1. X. 1926.		1. X. 1927.		1. X. 1928.	
	Число	Збіль. у°/₀°/₀ до поперед, року	Число	Збіль. у°/₀°/₀ до поперед. року	Число	Збіль. у°/₀°/₀ до поперед. року.
Сільські кооперативи	7.793	21·1	8.632	10·8	8.993	4·2
Крамниці їх	10.409	35·5	12.109	16·3	13.749	13·5
Робітничо-міські кооп.	323	2·5	329	1·9	314	4·6
Крамниці їх	3.464	21·3	4.658	34·5	6.453	38·5
Транспортні кооперативи	6	—	—	—	7	—
Крамниці	302	22·7	405	34.1	555	37·0
Загальне число кооператив	8.112	21·2	8.968	10·4	9.314	3·9
Загальне число крамниць	14.175	31·4	17.172	21·1	20.757	20·9

Чисто індивідуальних членів кооператив піднеслося з 2.566.000 на 1-го жовтня 1926 р. до 3.394.000 на 1-го жовтня 1928 р. Сільські товариства охопили на 55·5°/₀ сільського населення, місько-робітничі кооперативи на 77·3°/₀ за-

Кооперативи:	на 1. X. 1926.		на 1. X. 1927.		на 1. X. 1928.	
	Тис. крб.	Крб. на члена	Тис. крб.	Крб. на члена	Тис. крб.	Крб. на члена
Сільські кооперативи	3.803	2·39	6.767	3·10	17.434	6·32
Робітничо-міські	3.844	4·87	5.652	5·87	12.790	9·95
Транспортні кооперативи	903	6.61	1,320	8·05	2.398	12·12
Разом	8.550	—	13.729	—	32.622	—

гального числа осіб, організованих в професійні спілки, та транспортні товариства — на 78·8% транспортних робітників, обєднаних у свої професійні організації.

Таблиця капіталу усіх цих кооператив кидає цікаве освітлення на ріжниці що до умов діяльности всіх трох ґруп.

Загальна цифра обороту — продаж членам і на рахунок членів — виказує значне збільшення, спеціально що до гуртівні — Вукопспілки та її ріжних секцій. За р. 1927-28 її оборот виказує збільшення на 78% у відношенні до попереднього року, тоді як місцеві кооперативи 36%. Відносні цифри такі:

Загальний оборот. Продадаж членам і на їх рахунок

Кооперативи:	В міліонах карбованців	
	на 1. жовтня 1926 1927	на 1. жовтня 1927—1928
Сільські кооперативи	460	606
Робітничо-міські	553	768
Транспортні кооперативи . .	55	79
Разом	1.068	1.453
Окружні союзи	423	639
Централі:		
»Вукопепілка« (гуртівня)	313	531
»Уцеробсекція« робітничо-міська кооператива	162	320
»Утранспосекція« транспортна кооператива	33	51
Централі разом	508	902
Ціла спож. кооперація разом .	1.999	2.994

Споживча кооперація систематично і з успіхом переводить зменшення видатків і зниження росту цін, як видно о нищенаведеної таблиці:

Кооперативи:	% підвищення цін у відношенні до цін закупна		% видатків заг. у відношенні до цифри продажі	
	1926—27	1927—28	1926—27	1927—28
Сільські кооперативи	10·3	9·6	17 14	16 11
Робітничо-міські	12·2	10·64	10·18	9 38
Транспортні кооперативи	13·1	12·5	10 62	9·55
Окружні союзи	4·9	4 18	3·61	2·54
»Вукопспілка«	1·44	1·08	1·15	0·88
»Уцеробсецкія«	0 87	0·59	0·34	0·18
»Утранспосекція«	0·72	0·53	0·46	0·25

В 1926—27 р. сільські споживчі кооперативи задовольнили 64% потреб селянського населення в промислових виробах, міські кооперативи (за винятком транспортних) заспокоїли 44·1% потреб міського населення, і транспортні кооперативи — 50% потреб транспортних робітників. Решта потреб заспокоювано в инших родах кооператив, державними підприємствами або привозною торгівлею.

Споживчий кооп. рух вирішив збільшити видатки на пропаґанду і виховання, як приміром на орґанізацію відчитів, теотральних й кінематоґрафічних представ, відчитів з чарівним ліхтарем, пропаґаційних плякатів, організацію бібліотек і кооперативних шкіл.

Одвідини пропаґаційних зборів (з виключенням шкіл) дали в 1926—27 році цифру 637.000 осіб на селах і 750.000 в містах і в промислових осередках. В 1927—28 р. ці цифри були відповідно: 1.635.000 і 1. 500.000. Між ріжними родами кооперативних шкіл, початкові сільські кооперативні школи виказують дуже поважне збільшення: їх число, що рівнялось 149 з 4.630 учнями дійшло в 1927—28 році до 1.140 з 22.000 студиюючих.

Нові визначення мети кооперації.

В кількох енунціяціях ріжних міжнародніх органів останнього часу стрічаємо сформулування мети і характеру кооперативного руху. Нотуємо їх на цьому місци і просимо звернути на них спеціяльну увагу, бо і їх зміст і характер цих органів, що їх проголосили, свідчать про те. що єпірне до недавна розуміння основної мети і суті кооперація зачинає вирівнюватися і людська думка доходить до визнання одної, спільної усім видам кооп. руху, ідеї кооперації.

В свойому закликові до Дня Кооперації 6. липня ц. р. Міжнародній Кооп. Союз висловився:

»Метою кооп. руху є побудування нової культури на засадах справедливости, рівноправности і братерства і на непродажнім праві кождого члена суспільства добиватися свойого визволення від кождочасного соціяльного лиха шляхом вільного єднання з подібними собі другими громадянами«.

Як бачимо, тут начеркнено кооперації дуже широкі межі, може навіть трохи за широкі, вміщаючі в собі не тільки кооперацію а й інші форми коаліції трудового населення (прим. професійний рух, освітно-культурні згуртування, навіть політичні організації). Але дальші речення відозви звужують ті широкі рямці, говорячи про гуртування на тлі економічних інтересів.

Міжнародній Кооп. Конгрес у Штокгольмі в р. 1927 в резолюції про взаємовідносини між кооперацією міських споживачів і хліборобів висловився так:

»Як кооперативи (міських) споживачів так і кооперативи хліборобів зміряють до спільної мети, а саме до зменшування нетрудових доходів, до громадження власних капіталів, до вирішування в межах власної організації конфліктів між капіталом і працею, до організації обопільної виміни надбань і до здійснення справедливішого поділу овочів праці та ощадности.

Спільність кінцевих цілей вказує на те, що оба види кооперації і споживча і сільсько-господарська, незалежно від спеціяльних завдань яким служать, обороняють інтереси однакового характеру...«

14. Міжнародній хліборобський конгрес, що радив ц. р. у Букарешті (7. до 10. червня), ухвалив[1]) м. и. одноголосно:

»1. Кооперативні організації продуцентів і споживачів мають спільну мету: усунути перевагу капіталізму над людською працею і утруднити роблення незаслужених зисків. Конгрес длятого визнає потрібною співпрацю обох видів кооперації у їх обопільному інтересі«.

Як бачимо, у всіх трьок повищих енунціяціях не вичерпано всіх елементів поняття кооперативи і говориться тільки про кооперацію, як суспільний рух та визначується кінцеву мету цього руху. Характерно, що і штокголмська і букарештенська формула однозгідно під-

---

[1]) Міжнародні хліборобські Конгреси влаштовує Міжнародня Аграрна Комісія (у Парижі) що другий рік.

черкує як основну рису кооперації — оборону інтересу праці, та поборювання нетрудових зисків. З великих теоретиків кооперації якраз наш земляк, проф. М. Туган-Барановський свого часу видвигнув цю рису на перше місце з поміж усіх елементів, що характеризують кооперацію. Як бачимо формула нашого земляка діждалася авторитетного підтвердження через однозгідні енунціяції міжнародніх чинників, що стоять безпосередно в звязках з кооп. рухом як робітництва так сільського населення. Кооперація була і є зброєю головнов руках трудових ґруп населення.

Сільсько-господарська кооперація в Радянському Союзі.

Від 1925 року ця галузь кооперативного руху в Рад. Союзі подвоїла число своїх секцій і число своїх членів та майже у чотири рази збільшила своє виробництво. Подані ось тут цифри дають образ її розвитку:

	Число місцевих с.-г. кооператив. організацій	Число їх членів (в міліонах)	Число сіл.-господ. союзів	Річний оборот (купно й продаж) місцевих організацій і централь (в міл. фунт. стер).
1 жовтня 1925	54.813	5·72	4(3	127
» » 1926	66.037	7·88	393	213
» » 1927	79.340	10·09	411	313
» » 1928	93.400	11·3	515	425

Ми маємо перед собою, на сучасний мент, величезну мережу сіл. — господар. кооперативних організацій, покриваючих цілий Радянський Союз, й виконуючих складне та основне завдання обєднувати дрібних господарів для спільних праць для одержання врожаю, збирання і готування збіжа, продаж та вивіз всіх видів сіл.-господарської продукції. Завдання збувати є для них головніше від завдання набувати. Відповідно до наведених вище цифр обороту сіл.-господарська кооперація в дорозі збуту реалізувала сіл.-господарських продуктів з загальної цифри обороту на 300 міл. фунтів штерлінґів, а накуп презентується лише цифрою 100. міл. фунт. штерлінґів.

В загальній організації сіл.-господарської кооперації Союзу від 1925 року не зайшло жадних матеріяльних змін, з вийнятком хіба того що праця кооперативних Союзів за чотири роки розрослася.

Найбільш характеристичним трактом цього розросту є поширення праці в богатьох напрямах; сюди відноситься діяльність спеціяльних кооперативних Союзів для ріжних спеціяльних галузів аґрикультури. По за Централями, що в 1925 р. займалися збором, продажею і в разі потреби. перерібкою молока, масла, лену, картоплі, овочів і дробу, створено було Центральні Союзи для таких галузів продукції: збіжа, бавовни, звірят, тютюну, цукрового буряку, вовни, кінських заводів і пчільництва.

Згадані Союзи, що існують від 1925 року збільшили діяльність і дуже поширилися. Щоб показати їх діяльність, не входячи в детайлі, вистарчить згадати кілька дат, шо торкаються операцій деяких головніших Союзів.

Централя для достави сіл.-господарським кооперативним організаціям рільничих машин і засобів продукції купила для своїх членів тих самих річей в 1923-24 р. на суму 3.988.000 фунт. штерлінґів, а в 1927—28 р. цей накуп зріс до 9.010.000 ф. штерлінґів.

Молочарський Союз прийняв 520.000 барилів масла в 1924-25 р. і 972 000 барилів в 1927—28 р.; загальний оборот його був 3.800 000 фунтів штерлінґів в 1924—1925 р і 11.0.0.000 ф. шт. в 1927-28 р.

Централя яйчарства і для плекання дробу »Птіцеводсоюз« зібрала 919 ваґонів яєць в 1924—25 і 4.400 ваґонів в 1927—28 р.

Центральний Союз Кооператив доставив 1.477 тон лену за 1923—28 р. тоді як оборот за-той-же час зріс з 1.076.000 на 4.839.000 ф. штерлінґів.

Збіжева Централя — »Хлебоцентр«

згромадила 900 000 тон збіжа в 1925—26 р. і 3.000 тон в 1927—28 р.

Ці кілька прикладів всі приводять до одного висновку, а саме, що в Рад. Союзі пануючою є тенденція до зцентралізування всіх галузів аґрикультури в цілому Союзі, злучення, за посередництвом системи місцевих і краєвих союзів, всієї с-г. кооперації під проводом центрального »панросійського« Союза. І це постепенно здійснюється. Реалізація цієї ідеї, правда, приводить до створення ріжних технічних поліпшень і раціональних метод особливо в торговельних операціях Союзів так внутрішніх як і зовнішніх.

(Чи ліпше від цього що Московшина все те заводить у себе, поводиться зцентралізованій і майже примусово підпорядкованій Москві, скажім, українській кооперації, яка сама безпосередньо позбавлена ріжних благ і користий, які припустім, походять від провадження зовнішньої торговлі — можемо дуже й дуже сумніватися, а то й просто невіримо оптимізмові пан-московського кооперативного дописувача — Ред. К. Р.). Збудовано дванадцять фабрик для виробу масла, осередки для збору яєць і дробу, фабрики текстилі, беконарні, і сушарні консерварки овочів, елєватори і т. д. Заведені ліпші породи дробу і худоби, рівнож як і досконаліші сіл.-господарські машини, добірніше насіння і т. под. Експортові продукти знаходять признання на закордонних ринках. Якість сіл.-господарських продуктів Рад. Союзу постепенно з року на рік кращає, а масло, дріб і футра нічого ліпшого не кажуть собі бажати.

Цю ролю с. г. кооперації в аґрикультурному житті Рад. Союзу говорить участь її хоч-би в торгівлі сіл.-господарськими продуктами, як слідує з таблиці:

Продукти	1. жовтня 1926—27	1. X. 1927 28	Продукти	1. X. 1826—27	1. X. 1927 28
	%	%		%	%
Збіжа	28·0	35·1	Сировий тютюн	71·8	78·5
Насіння	22·1	28·2	Вовна	39·7	54·2
Лен	34·6	54·7	Бавовна	89·0	97·2
Шкіра (виправлена)	34·1	54·3	Цукр. буряк	85·0	96·0
Вел. груба шкіра	7·0	17·8	Масло	68·5	69·1
Мала груба шкіра	5·0	20·0	Мясо	36·4	47·6
Махорка	91·8	100·0	Яйця	43·4	50·0

Що до експорту с.-г. кооперації то маємо такі дані:

	1926—27	1927—28		1926—27	1928—28
Лен	42·3 %	61·5 %	Масло	64·9 %	61·5 %
Шкіра	20·7 »	53·2 »	Яйця	40·3 »	48·2 »

В цей спосіб вплив кооперації шириться з кожним роком в усіх напрямках і усіх галузях. С-Г. кооперація обіймає більше 50% продуктів с-г. торгівлі а в деяких областях вона монополізувала виріб і продажу. На такий спосіб цивілізаційна роля кооперації особливо на рад. селі безсумніву заслуговує на признання, помимо всіх хибних тенденцій в її загальній економічній політиці і атавістичної великодержавної практики. *(а »R. d. C. int«. — В. Л).*

З польської кооперації.

Вуглевий картель проти польської споживчої кооперації. Навчені досвідом минулої строгої зими, споживачі цього року ще з початком літа почали журитися топливом на зимовий сезон 1929/30. Одначе організація такого рода апровізації вимагала кредитування великих кількостей вугля. На конференціях у міністерстві вн. спр. піднесено в червні домагання до всіх трьох вуглевих концернів, щоби вони відпустили вугіль зараз в кредит. Концерни відмовилися, уряд теж. В наслідок того польський Союз Споживчих Кооператив заоферувався сам своїми фондами повести акцію закупна вугля на кредит для тих своїх членів-кооператив, які цього бажатимуть.

Коли про це дізнався купецький світ, який досі достарчав вугля кооперативам, на вуглевім ринку піднялася справжня буря. Під натиском купців-гуртівників вуглеві концерни насіли на Спож. Союз з погрозами репресій(!), якщо Союз буде робити конкуренцію гуртівникам. Одно з таких писем друкує »Spo łem« Nr. 15:

»Ми одержали від цілого ряду фірм відпис Вашого комунікату Nr. 27/18030 з дня 8. червня в справі вугля.

В цім обіжнику Панове оферуєте умови, що невідповідають умовам усталенио Вуглевою Конвенцією (умова фірм), проти чого мусимо рішучо запротестувати і т. д.

Цілий ряд відборців, покликуючись на Ваш обіжник, зажадав тих самих умов, слушно поясняючи, що коли Панове можуть датн такі умовини на вугіль, то й инші відпродавці мусять предложити такі умови. Один з концернів хоче цю справу порушити на засіданні Конвенції,

Є очевндне, що умови, які ми Вам уділили є задогідні, коли Панове зі своєї провізії можете відступати своїм відбирачам« !!) і т. д.

Останнє приведене реченнє є основне і дуже характерне. Воно свідчить, на який тон собі позволяє капіталістичний концерн супроти суспільної орґанізації, коли чує за собою силу.

Що-ж зробив Спож. Союз? Не маючи власних копалень і побоюючись, що концерни взагалі відмовляться мати з ним діло, відписав, що цофає свої кредитові оферти, дані членам

І так за свої власні гроші Союз не міг прийти з поміччю членам — бо не одні тільки гроші рішають сьогодня, як видно з повищого, а рішає передусім організація і солідарність. Організація купців в цім випадку перемогла організацію споживачів.

Справа збуту продуктів с. господарства на зїзді польської с. г. кооперації. Що не тільки в нас але і в польськім кооп. світі справа організації збуту продуктів села стає пекучою, свідчить про це перебіг спеціяльного Засідання Ради »Zjednoczenia Związków spółdzielni Rolniczych« централі польських краєвих ревіз. союзів і фахових централь райфайзенсько-стефчиківського типу, куди належить 6 краєвих союзів райфайзенок, (в тім числі львівський Патронат, Союз молочарсько-яйчарський у Варшаві, Малопольскі Звйонзек Млєчарскі, Краківське Jajo і т. д.). »Zjednoczenie«, обіймаюче на 1. січня 1929 року 2.526 райфайзенок (»кас Стефчика«), 843 молочарських спілок, 163 кооператив »рільничо-торговельних« (районових спілок для закупна і збуту) і 6 господ. централь — являється найбільшим обєднанням селянської кооперації в Польщі і тому до його голосу прислухуються уважно всі чинники.

Справа одначе виявилася доволі складною до вирішення, отже і цим разом не прийшло до намічення остаточних шляхів і методів. Відповідна резолюція Ради зводиться до ствердження, що справа орґанізації збуту с. г. продуктів і торгівлі ними є в теперішний мент »найпильнішою і найважнішою проблємою«.

При тій нагоді виявилося, в якій великій мірі польська кооперація є звязана з державою і від неї залежна. Зараз в першій своїй резолюції (не кажучи про вступні ультральояльні адреси на імя президента держави, маршала Пілсудського і премєра Світальського), Рада підчеркує необхідність »uzgodnienia kierunku pracy spółdzielczości rolniczej z polityką gospodarczą Rządu w odniesieniu do rolnictwa«. Виходить, що кооперація не має своєї думки, а має достосовуватися до кождочасової політики кождочасового уряду і бути як-би додатком до неї.

Крім цього, з огляду на доконуючся саме тепер уніфікацію господарських орґанізацій, Рада визнала необхідність співпраці з ними, одначе застерігаючи собі »zachowanie formy i istoty spółdzielczości rolniczej i jedności organizacyjnej, wychodząc z założenia, że jedyną właściwą formą organizacji rolnictwa w Polsce, poprzez którą można osiągnąć wysoki poziom kulturalno-gospodarczy wielomiljonowych rzesz ludu wiejskiego — jest spółdzielczość rolnicza«...

Виходить щось наче підчеркування дрібнорільничого характеру кооперації і нотка побоювання за свою незалежність та зазначення висшости кооперації над господарськими товариствами.

Зміни в польськім »Науковім Кооп. Інституті«. Інститут цей, що досі мав свій осідок у Кракові під директурою Ст. Войцєховського, переноситься до Варшави, а його адміністрування передається »Zjednoczeniu Związków Spółdzielni Rolniczych«. На місце С. Войцєховского став директором Е. Рудзіньскі а др. Т. Клапковскі заст. директора і редактором »Бюлетеня« Інституту (наукового квартальника). Уступаючого проф. С. Войцєховского Заг. Збір членів іменував почесним членом Інституту у визнанні його величезних заслуг для розбудови польської кооперації.

На вздогін за Кооперативною Республикою.

Успіхи кооперації безсумнівні, прогрес її безперечний. Але також безперечна недостаточність тих результатів, до яких дійшла кооперація, для того, щоб наблизити дійсність до ідеалу, що стоїть перед кожним свідомим кооператором. Між тим цей ідеал знаходиться від нас ще дуже далеко. Роблючи великі успіхи в царині організації споживання, кредиту, збуту і перерібки сільськогосподарських продуктів, кооперація знаходить слабе приміненя в галузях великої промисловости, важкої індустрії, організації підприємств загально-корисного значіння і т. и. І тут здобутки кооперації остільки слабі, що їх далеко не досить, що вже в найблищому майбутньому чекати на можливість заміни капіталістичного устрою кооперативним, щоб надіятися на швидке здійснення в кожній з культурних країн »кооперативної республики«...

Цим, безспірно, затурбовані ліпші кооперативні працівники і між ними проф. Львіського Університету Б. Лавернь — редактор видаваємого в Парижі кооперативного журналу La kevue des etudes cooperatives. Досліджуючи в царині кооперації факти сучасної дійсности, п. Лавернь стремить знайти нові пляни для більш цінного впливу кооперації на зміну існуючого економічного устрою, в своїх, виданих за останні три роки, обємних роботах »L'Ordre Coopératif« та »Les regies coopératives« автор покладає в цьому відношенню надії не на вільні кооперативи (Coopératives libres), але на кооперативи публичного характеру (cooperatives autorisses); кооперативи, що виникають не здолу, а з гори; кооперативи, в яких приймають участь агенти правительства; кооперативи, що утворюються розпорядженням вищої влади країни. Таким підприємствам автор засвоює назву »Regies coopèratives...« і стремить поставити їх в основу тих можливостей, що до реорганізації існуючого народногосподарського устрою, які можуть бути проведені в життя зусиллями кооперації.

Перше таке підприємство автор бачить в Бельгійському »Креді комуналь«, банківській організації, що ставила, ще по закону 1860 року, своїм завданням постачання кредитом коммун та провінцій. Цей банк збудований на акційних засадах. Кожна комуна автоматично мусить бути акціонером банку; уряд також є акціонером банку Останній керується Радою з семи членів, які вільно обираються акціонерами. Але в загальних їх зборах не всі мають однаковий голос. Акціонери, що мають більше акцій, відповідно мають і більшу кількість голосів. Одна акція дає право на один голос, але 20 — на чотири і т д. з тим, що ніхто не може мати більше 20 голосів Далі Уряд призначає Комісара для переведення контролі, при чім ця контроля є не тільки необмежена, але навіть звязана з правом комісара покласти своє »veto« на кожне рішення Ради, яке він визнає суперечним з інтерасами держави чи комун Відціля видно що в цій організації остільки порушені головні принципи кооперації, що не тільки, не випадає говорити про нього як про кооперативу, але не можна навіть признати їй кооперативного характеру.

Теж саме, приблизно, ми помічаємо і відносно других організацій, які п. Лавернь приводить в своїх працях, як приклади більш міцного примінення кооперативного принципу в економічному житті

Коли ми подивимось на принципи організації других наведених автором біля десяти випадків примінення тої системи, якій він дає назву »Regies coopératives«, ми знайдемо всюди ті чи інші відступлення від найголовніших кооперативних засад. В одній з таких організацій (Бельгійське Національне Товариство для гостинців) держава бере на себе гарантію не тільки що до виплати відсотків, але і капітальної суми облігацій (»О. С«. 242), то-б то, вводитьсл благодійний принцип в діяльність організації. Далі в тому-ж підприємстві кожний учасник має стільки голосів, скілько акцій (принцип цілком капіталістичний).

Візмемо друге подібне підприємство, в якому п. Лавернь хотівби бачити кооперативний характер, »Бельгійську Компанію для постачання води«. Тут знов ціла низка порушень кооперативних принципів, а саме: виступ членів не є вільний (264) Голова і половина членів Правління призначаються урядом (266); припинити діяльність організація має право тільки законодавчим шляхом (265). Те-ж саме ми зустрічаємо

і в французькому проєкті утворення »товариства для урегульовання пароплавства по Роні«. Статут цього підприємства підкреслює, що всі праці товариство може переводити тільки після відповідного затвердження влади, то-б-то, про яку небудь автономність організації майже нема мови...

Таким чином, ті підприємства публичного характеру, яким п. Лавернь хоче надати характер чисто кооперативний, в самій своїй істоті, містять такі відступлення від кооперативних принціпів, що їх ніяк не можна визнати кооперативними.

Правда, своїм Régies coopératives майбутнього автор бажав би надати значно инший характер. Він настоює, щоб це були акційні підприємства публичного характеру.

Але він вимагає повної незалежности їх від органів влади, він потребує, щоб акціонери були споживачами продуктів, що виробляються такими »régies«; щоб такі »режі« були приступні для всіх відповідних організацій і щоб можливі прибутки розподілялися ними пропорційно до розмірів відповідних операцій на протязі року (198—210). Таким чином, автор нічого не говорить про рівність голосів учасників в загальних зборах, то-б то, він таку нерівність допускає. Проте, автор є прибічник такого способу керування своїми régies coopératives, при якому Правління складалося би з двох представників влади, двох виборних від акціонерів і одного від службового персоналу та робітників.

Вже з цього видно, що підприємства, про які мріє автор, не можуть бути автономні і незалежні від уряду. Там, де держава приймає діяльну участь в підприємстві, де мова йде про публичні інтереси, уряд може тільки до того часу зберігати за підприємством незалежність, доки не буде бачити, з своєї точки погляду, небезпеки для загальних інтересів в тому способі ведення справ, який засвоїло дане підприємство. І фактично всі подібного характеру організації будуть підприємствами загально корисного значіння, для ліпшої постанови яких держава притягує до співробітництва з нею найбільш зацікавлені в даному разі круги. Способи такого співробітництва можуть деколи носити навіть кооперативний характер; але бачити в таких організаціях здійснення кооперотивного устрою, що наближає нас до кооперативної республики, було-б помилкою.

І нам здається, що можна висловити побоювання, чи не дасть дальший розвиток тих організацій, про які мріє п. Лавернь цілком неґативні наслідки Чи не слід боятися, що поширення цієї системи на практиці приведе не до кооперативної республики, не до розвязання економічних проблєм шляхом примінення до народногосподарського життя кооператувних принціпів, але до заміни кооператив організаціями, що мають дуже мало спільного з кооперацією, що наближуються в своїй істоті, до мір, споріднених з державним соціялізмом.

І тому — чи не ліпше йти менше спішним темпом по шляху завоювання кооперацією нових позицій, але твердо додержуватися принципу не відмовлятися від тих головних ознак, на яких ґрунтується кооперація.

Розвиток кооперації є дуже для нас бажаний, але тільки тоді, коли вона не відступає від властивих їй головних ознак; і тільки при такій умові майбутня Кооперативна Республика зможе доставити масам повне задоволення.

С. Бородаєвський.

Всячина.

Рішення кооперативної Ради. В днях 19. і 20. червня ц р. відбулося 12-те засідання Державної кооп. Ради у Варшаві під предсідництвом Я. Квєціньского, при участи 6 делеґатів уряду і 21 представників кооп. Ревіз. Союзів. Рада приняла м. и. такі рішення:

1. Установлено нову подрібну клясифікацію кооператив, оперту на наукових прінціпах. Ця клясифікація буде від тепер обовязувати Кооп. Союзи в їхніх офіційних статистиках і звітах;

2 Установлено одностайні і обовязуючі для всіх Союзів взірці статистичних таблиць;

3. Заведено чвертьрічні статистичні звідомлення про стан вкладок і позичок в кооперативах;

4. Змінено 6 арт. інструкції про складання річних звідомлень кооператив.

Окрім того ухвалено признати право ревізії: Патронатові Рільн. Коопер. у Львові, Союзові Рільн. Кооп. у Львові і Союзові Жидівських Купецьких Кооп. у Варшаві.

Упромисловлення Азії несе їй господарську еманципацію. Останні два десятиліття зазначилися для Азії сильною розбудовою промислу. Не малу заслугу в цім має розбуджене національне почуття Гіндусів, Китайців, Японців, Маляйців та їхнє бажання еманципуватися з під кольоніяльної залежности від Анґлійців, Голяндців, Американців. Відомо, що найсильнішою формою експлоатації кольоній є непряма експлоатація, отже торговельна і кредитова. Европа (Анґлія, Голяндія, Німеччина, Франція) і Америка заливають кольоніяльні краї своїм текстильним, зелізним і ин. товаром, дуже часто вибракованим хламом, вивозячи зате з кольоній цінні сирівці. У відповідь на те, почали Азіяти а то й не-Азіяти орґанізувати власний промисл. Дешевість робочої сили і сирівця на місци сама дає такі вигоди, що і европейські капіталісти інвестують свої гроші у підприємствах кольоніяльних країн. До того прилучилася ще ініціятива тисячів молодих людей, що абсольвували всякі школи в Европі і бачили її методи господарського будівництва. Змігся торговельний рух. Шанґай і Гонґконґ є вже більшими пристанями, чим Лондон і Гамбурґ. Азійські промислові підприємства почали вже навіть вивозити свої вироби (найбільше до ріжних країн Азії, до Африки і навіть до Америки). Цифри ілюструють це найкраще. Коли взяти стан з р. 1913 за 100, маємо днесь такий стан річей:

Край	Привіз	Вивіз
Анґл Індії	41%	73%
Сіям	110 »	105 »
Китай	91 »	126 »
Індохіна	115 »	220 »
Анґл Малаї	120 »	233 »
Японія	210 »	196 »
Кореа	210 »	800 »

Після обчислень А. Шуберта (»Afrika — Die Rettung Europas) розвій текстильного промислу Сходу означає страту праці для 400 тис робітників Заходу. Але-ж бо і перенаселення на Сході є нечуване: в Японії густота населення доходить 960 душ на 1 km², тоді як в Німеччині живе 196 душ на 1 km²!

Кооперативний рух в Італії. Перед фашистівським переворотом (в 1921 р.) в Італії було 20 260 кооп-в, з того споживчих 6.481, трудових артілів і продукційних коопер. 7.643, кредитових 1.534, асекураційних 133. будівельних 750, рільничих і ин. 3.710 — Фашисти розвязали або закрили більшість кооператив, в яких провід мали не-фашисти і згодом почали засновувати свої партійні. В р. 1924 було в Італії 3.735 кооператив (отже 82% зникло), в 1927 р. їх число зросло до 6 379, в 1928 р. до 9.034 (51% стану з 1921 р.), трудових арт. і продукційних 1 283 (17%). кредитових і асекураційних 1.470 (87%), будівельних 499 (66%) і ріжних рільничих 2.449 (66%).

Споживча кооперація набуває фабрику помічних погноїв. В Швеції, так як в Польщі, продукція помічних погноїв, особливо суперфосфату, находиться в руках картелю, який диктує цінн з можлнво найбільшим зиском для продуцентів погноїв. Союз шведської спож. кооперації »Kooperativa Förbundet«, якого сітка кооператив обіймає також села, на вимогу своїх членів-рільників рішив підняти і тут боротьбу з всемогучими обєднаннями промислового капіталу (як відомо, Koop. Förb. має за собою уже кілька переможних акцій цього рода. в наслідок чого виросли її величезні млини, фабрика обуви, кальошів марґарини і т. д.). Союз рішився набути одну з великих фабрик суперфосфату на власність (річна продукція фабрики ½ міліона мішків). На жаль одначе фабрика ця до 1931 р. ще звязана умовою з картелем і тільки після того зможе вільно приступити до зниження цін суперфосфату.

Це новий приклад, як союзи споживчої кооперації, маючи в своїм членстві сільське населення, поширюють свої операції крім предметів споживи в вузшому розумінні, також на господарське споживання (закупно с.-госп. потреб). Ми нотували недавно, що анґлійське кооп. т во гуртових закупок відкрило в себе відділ погноїв і с.-г. машин.

Черговий Міжнародній Кооперативний Конґрес відбудеться в 1930 р. у Відні в догідній концертовій салі. Окрім численних справ, які порушить справоздання Центрального Комітету, і крім звичайних внеєків членів Альянсу, після рішення Екзекутиви має бути поставлено на обговорення Конґресу тільки дві спеціяльних проблєми. Для цього Екзекутива вибрана такі справи: »Засади рочдельської кооперації і модерні методи торгівлі на кредиту« та »Концентрація, фінансуванна і продаж кооперативних продуктів у відношенні до руху споживачів«.

Зїзд польських абсольвентів високих торгов. шкіл. Недавно відбувся у Варшаві товариський зїзд вихованців В. Т. Ш. На Зїзд запрошено діяча пол. спож. кооперації гр. Жерковського для виголошення реферату про кооперацію. У висліді реферату принята така резолюція-

»2. Зїзд і т. д. стверджує, що кооперація в Польщі представляє собою поважний дорібок так господарський як ідейний.

Кооперація працюючи між рільниками і міським пролетаріятом, підносить добробут рільників і причиняється до розвитку села; кооперація споживачів гальмує дорожнечу товарів першої потреби і тим самим грає позитивну ролю підносячи життєву стопу широких пролетарських верств. — Кооперативним шляхом у значній мірі вирішується проблема мешкального голоду; кредитова кооперація є поважним двигуном в розвитку ощадностевого змислу широких мас і поборювання грошевої лихви.

Кооперація втягає широкі маси до збірної праці і привчає їх до самоуправної господарки. Кооперація крім того виробляє суспільно освідомлених громадян, витворюючи позитивний тип тверезих діячів, що і в инших ділянках сусп. праці і державного життя віддають краєві великі прислуги.

Зважаючи на повище, 2. Зїзд вихованців ВТШ взиває товаришів до чинної участи в кооп. руху«. (»Społem«)

Т-во економ. та сусп. студій Зах. Земель України в Подєбрадах. Біжучий рік діяльности Т-ва почався 8. грудня 1928, котрий триватиме до кінця 1929 р. Згідно з метою, Т-во в цьому періоді розвинуло ширшу діяльність, сповнюючи по можности ті завдання, які намічені статутом Т-ва. Із ряду докладів, що торкались ріжних ділянок економічного та суспільного життя-буття, із котрих декілька влаштовано спільно з Т-вом кооператорів в Подєбрадах, слід згадати послідний доклад в минулому шкільному році, який виголосив інж. Гр. Денисенко на тему: До питання статистичних досліджень економіки Зах.-українського села — в котрому докладчик вказуючи на важливість цього питання, додав на прикінці думку про можливість розроблення статистичного матеріялу, зібраного Ревіз. Союзом у Львові на Зах. землях — спеціяльно для цієї мети створеним органом-комісією в Подєбрадах, та відтак в розробл ному стані передання цього матеріялу Ревіз. Союзові у Львові для використання. По живій та особливо річевій діскусії, для здійснення цього завдання, доручено Управі Т-ва випрацювати плян переведення цього та вислати його Ревіз. Союзові у Львові, над чим Управа Т-ва зараз і працює. В цьомуж році, заходом Т-ва спільно з Т-вом Агрономів при У. Г. Академії, утворено під проводом проф. О. Мицюка семінар сільсько-господарського кредиту з метою пізнання та вивчення ріжних форм та методів с.-господарського кредиту, на котрому було виголошено декілька рефератів м. и. »Сільсько-господ. кредіт на Зах землях України«, — »Меліоративний кредіт«, — »Сільсько-господ. кредіт в Бельгії«, — »Модерні форми сільсько-господ кредіту« т. и.

Доклади ті, як і дискусії з приводу них, богато користи приносять членам семінару, доповнюючи та поширюючи знання цієї дісціпліни, яка зараз являється так важливою та актуальною проблемою для працівників з метою піднесення добробуту Зах. українського села. Т-во обєднує зараз 36 членів.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві